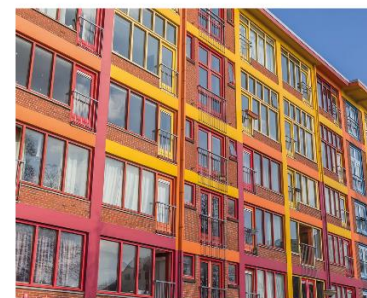

Effecten van de samenstelling van de migratie op wonen en werken in Flevoland

Provincie Flevoland

2 maart 2020

DATUM	2 maart 2020
TITEL	Effecten van de samenstelling van de migratie op wonen en werken in Flevoland
ONDERTITEL	
OPDRACHTGEVER	Provincie Flevoland
AUTEUR(S)	Jeroen Lijzenga Vera Gijsbers Bas de Ruigh
PROJECTNUMMER	3100.103
STATUS	

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	10
1.1 Aanleiding	10
1.2 Onderzoeksaanpak	10
1.3 Leeswijzer	11
2 Effecten van instroom op schoolprestaties, werkgelegenheid en vestigingsklimaat	13
2.1 De positie van Flevoland naar opleidingsniveau	13
2.2 Opleidingsniveau ouders en schoolprestaties	14
2.3 Opleidingsniveau en arbeidspotentieel	15
2.4 Arbeidsmarkt en vestigingsklimaat	15
2.5 De cirkel rond	16
3 Migratie	18
3.1 Demografische ontwikkelingen in de tijd	18
3.2 Achtergrondkenmerken instroom en uitstroom	20
4 Onderwijs	26
4.1 Samenhang migratie en schoolprestaties	26
4.2 Schoolprestaties Flevoland ten opzichte van omliggende gebieden	28
5 Vestigingsklimaat	34
5.1 Aanwezigheid bedrijvigheid	34
5.2 Aanwezigheid arbeidspotentieel	36
5.3 Effect beroepsbevolking op vestigingsklimaat	37
5.4 Stimuleren aantrekkelijk vestigingsklimaat	40

6	Aantrekkelijke wonen voor hoger opgeleiden	42
6.1	Woonmilieus	43
6.2	Gewenste woning	44
6.3	Voorzieningen	45
6.4	Kansrijke doelgroepen binnen het segment hoogopgeleiden	46
	Bijlage 1: Onderscheiden sectoren bedrijvigheid	48

Samenvatting

Vraagstelling

De provincie Flevoland is door haar recente ontstaan en snelle groei in belangrijke mate een 'migratie'-provincie. Flevoland had als Rijkstaak te bouwen voor huishoudens met lage en middeninkomens die geen woning konden vinden in de woningmarktregio's Amsterdam, Het Gooi en Vechtstreek en Utrecht. Dit beleid is succesvol uitgevoerd en veel van deze huishoudens zijn in de provincie komen wonen. Om meer inzicht en grip te krijgen op de effecten van de migratiepatronen uit het verleden op het wonen en werken in de provincie, heeft Flevoland samen met alle gemeenten in de provincie hiernaar onderzoek laten uitvoeren. De uitkomsten van het onderzoek vormen een bouwsteen voor de besluitvorming om al dan niet bij te sturen op de samenstelling van de vestiging in de provincie.

Opleidingsniveau

Het gevolg van de Rijkstaak is dat Flevoland een wat andere bevolkingssamenstelling naar opleidingsniveau kent dan een deel van de omliggende regio's. Flevoland lijkt naar opleidingsniveau sterk op de aangrenzende Coropregio's Noord-Overijssel, Veluwe en Zaanstreek. Ten opzicht van de regio's Utrecht, Het Gooi en Vechtstreek en Groot-Amsterdam wijkt het beeld behoorlijk af. In deze regio's is het aandeel hoogopgeleiden veel hoger dan in Flevoland en het aandeel midden- en laagopgeleiden veel lager.

Schoolprestaties

Het opleidingsniveau van ouders heeft een rechtstreeks verband met de schoolprestaties van kinderen. Onderzoek in de Nederlandse context toont op basis van regressieanalyse het verband aan tussen het opleidingsniveau van grootouder, ouders en kinderen. De Inspectie van het onderwijs stelt in haar

publicatie 'De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2016/2017' vast dat leerlingen met lager opgeleide ouders basisschooladviezen krijgen voor een lager opleidingsniveau. Er wordt vastgesteld dat hun adviezen ook minder vaak worden bijgesteld, dat ze het voortgezet onderwijs binnenkomen op een lager niveau en vaker tijdens de opleiding overgaan op een lager onderwijsniveau dan even goed presterende leerlingen van hoogopgeleide ouders.

Arbeidspotentieel

De aanwezigheid van onderwijsinstellingen is een drijvende factor achter het aantrekken van mensen met een hoog opleidingsniveau en staat daarmee aan de basis van economische ontwikkeling. Daarbij is de kwaliteit van het geboden onderwijs een belangrijk element. In de context van Flevoland speelt dat de provinciegrens een bestuurlijke grens is, terwijl in het perspectief van inwoners de omliggende regio's vlakbij zijn en de bereikbaarheid tussen met name Almere en Groot-Amsterdam, Utrecht en Het Gooi en Vechtstreek goed is. Hoogopgeleiden vinden de weg naar de omliggende regio's waar onderwijs, hoogwaardige werkgelegenheid en aantrekkelijke woonmilieus aanwezig zijn. Kiest men er voor in Flevoland te (blijven) wonen, dan werkt men vaak in de omliggende regio's en draagt bij aan de economische ontwikkeling van die gebieden.

Arbeidsmarkt en vestigingsklimaat

De aanwezigheid van een beroepsbevolking met hoogwaardige kennis, vaardigheden en competenties draagt in positieve zin bij aan de groei van productiviteit en daarmee aan economische groei. Vanuit het perspectief van concurrentievoordeel van een regio, is een grote regionale arbeidsmarkt belangrijk. Als in een regio veel werknemers aanwezig zijn die kennis uitwisselen als zij tussen bedrijven van baan wisselen leidt dat tot concurrentievoordeel voor de regio. Het geeft ook spin-off in de vorm van werknemers die een eigen bedrijf starten. Clustervorming van bedrijven draagt eveneens bij aan het concurrentievoordeel. Het gaat dan om de regionale binding van bedrijven met

toeleveranciers en bedrijven aan wie bepaalde opdrachten worden uitbesteed. Daarnaast draagt het uitwisselen van kennis door informele contacten tussen werknemers van verschillende bedrijven bij aan het concurrentievoordeel van een regio. Het Ruimtelijke Planbureau heeft in een onderzoek naar het effect van clusters laten zien dat sectorale specialisatie en sectorale variëteit sámen de regionale economische groei kunnen beïnvloeden.

Diversiteit van bedrijvigheid in Flevoland

Van de 21 onderscheiden bedrijfssectoren (zie ook bijlage 1), zijn er 18 (in behoorlijke omvang) aanwezig in de provincie Flevoland en de omliggende regio's. Flevoland is ten opzichte van het gemiddelde van de provincie en de omliggende regio's op basis van het aantal arbeidsplaatsen naar verhouding dominant op 4 sectoren:

- Landbouw, bosbouw en visserij
- Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening
- Industrie
- Groothandel en detailhandel; reparatie van auto's

In deze sectoren vallen in vergelijking met de omliggende regio's een groot deel van de banen in Flevoland.

Van de overblijvende 14 onderscheiden sectoren, zijn er 8 in Flevoland ondervertegenwoordigd en 6 naar verhouding in vergelijkbare mate aanwezig met het gemiddelde van Flevoland en de omliggende regio's. Er kan gesteld worden dat in Flevoland sprake is van eenzijdigheid in de aanwezige bedrijvigheid. De dominante sectoren in de provincie zijn ook sectoren die in belangrijke mate werkgelegenheid bieden aan lager en middelbaar opgeleide werknemers. De sectoren die naar verhouding minder aanwezig zijn, zijn de sectoren die werkgelegenheid bieden aan hoger opgeleiden.

Beroepsniveaus

De International Standard Classification of Occupations 2008 (ISCO 2008) deelt beroepsniveaus in vier klassen in:

1. Eenvoudige routinematige taken; elementair of lager onderwijsniveau vereist.
2. Weinig tot middelmatig complexe taken; lager of middelbaar onderwijsniveau vereist.
3. Complexe taken; middelbaar of hoger onderwijsniveau vereist.
4. Zeer complexe gespecialiseerde taken; hoger of wetenschappelijk onderwijsniveau vereist.

Uit onderzoek blijkt dat er een samenhang is tussen schoolprestaties en de beroepsgroepen van de bevolking, zeker waar het de beroepsgroepen 1, 2 en 3 betreft. Echter is het effect van de aanwezigheid van een beroepsbevolking naar beroepsniveaus op het vestigingsklimaat minder eenvoudig te duiden. Dit is mede afhankelijk van de aard van de aanwezige werkgelegenheid, de bereikbaarheid en de aantrekkelijkheid van aanwezige woonmilieus voor werknemers met verschillende achtergronden.

Woon-werkrelaties

Veel inwoners van Flevoland werken buiten de provincie. Van de werkzame beroepsbevolking in de provincie werkt 50% in Flevoland en werkt 50% buiten de provincie. Van de banen in de provincie wordt twee derde ingevuld door inwoners van de provincie en wordt een derde ingevuld door werknemers van buiten de provincie. Flevoland heeft meer inwoners die behoren tot de werkzame beroepsbevolking dan arbeidsplaatsen, naar verhouding veel inwoners werken buiten de provincie.

Inwoners van Almere en Lelystad reizen over grotere afstanden naar hun werk dan de inwoners van de andere gemeenten. Zowel Almere als Lelystad hebben

de sterkste woon-werkrelatie hebben met Amsterdam. Noordoostpolder en Dronten zijn vooral georiënteerd op Zwolle en Kampen. Zeewolde heeft vooral woon-werkrelaties met nabijgelegen gemeenten op de Veluwe en in Utrecht, en Urk lijkt een autonoom gebied op het terrein van de werkgelegenheid.

Stimuleren aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat

Bedrijven in sectoren die werkgelegenheid bieden in beroepsniveau 4, zijn in Flevoland ondervertegenwoordigd. Deze bedrijven zijn vaker gevestigd in de regio's Groot-Amsterdam, Utrecht en Het Gooi en Vechtstreek. Vooral de regio Groot-Amsterdam kent een grote woon-werkpendel met Almere en met Lelystad. De bereikbaarheid van met name Almere met Amsterdam is goed. De drempel voor werknemers om naar hun werk te reizen is laag en de incentive om voor het werk te verhuizen daarmee ook.

Tegelijk kan Flevoland zich op economisch gebied onderscheiden met een gunstig vestigingsklimaat. Flevoland heeft ruimte voor bedrijven en kan zorgen voor aantrekkelijke omstandigheden voor bedrijven. Via de grondkosten (Amsterdam geeft ook grond voor bedrijven in erfpacht uit), door het stimuleren van ondernemerschap (ook: zorgen voor een aantrekkelijk klimaat voor startups) en het beperken van bureaucratie voor ondernemers (duidelijke aanspreekpunten, zorgen voor goede afstemming en samenwerking tussen gemeentelijke diensten tegengaan van trage en ingewikkelde vergunningsprocedures). Door te zorgen voor een goede bereikbaarheid over de snelweg en per openbaar vervoer. Door te zorgen voor goede technische voorzieningen voor bedrijven (glasvezel). Door het stimuleren en faciliteren van een aantrekkelijke omgeving op plaatsen waar bedrijven zich kunnen vestigen (nabijheid ontspanning, horeca, sportvoorzieningen, etc.). Gezien de eenzijdigheid in het opleidingsniveau binnen de provincie en de wisselwerking tussen de aanwezigheid van werknemers en de aanwezigheid van werkgelegenheid, ligt het voor de hand in te zetten op het aantrekken van hoogopgeleiden (beroepsniveau 4) en

het stimuleren en aantrekken van hoogwaardige bedrijvigheid. Tevens kan gekeken worden naar de mogelijkheden om de in Flevoland woonachtige beroepsbevolking bij te scholen of om te scholen.

Aantrekkelijke woonmilieus bieden

De tendens in het rijksbeleid is dat gemeenten meer op hun eigen mogelijkheden zijn aangewezen om gewenste ontwikkelingen tot stand te brengen. Een goede lokale economie is daarvoor van groot belang. Om diversiteit in bedrijvigheid te bevorderen is op alle domeinen inzet nodig. Het aantrekken van de huishoudens die kunnen bijdragen aan de diversiteit in bedrijvigheid vraagt voor hen aantrekkelijke woonmilieus, een goed onderwijsaanbod dat de vergelijking met het aanbod in de omliggende gebieden kan doorstaan en een aantrekkelijke woon-werkafstand, zowel in afstand als in reistijd.

De toegenomen druk op de woningmarkt in Groot-Amsterdam, Utrecht en ook in Het Gooi en Vechtstreek, kan er voor zorgen dat Flevoland een aantrekkelijk woonalternatief wordt voor werknemers uit de omliggende gebieden. Specifiek kan Almere zich op dit punt onderscheiden als de kosten van aantrekkelijk wonen onderscheidend zijn ten opzichte van de omliggende regio's. De bereikbaarheid van Almere is goed. Een verdere ontwikkeling in Almere kan een waterbed-effect tot gevolg hebben, vooral voor Lelystad. Aan de oostkant van de provincie neemt ook de druk op de woningmarkt in met name Zwolle sterk toe. De kleinere gemeenten in de provincie hebben veel te bieden. Het onderwijs is over het algemeen goed en presteert beter dan in de grote gemeenten in de provincie. De bereikbaarheid met de omliggende regio's is goed en de mogelijkheden om rustige woonmilieus te bieden in de nabijheid van een groene omgeving zijn ruim aanwezig.

Hoger opgeleiden in de werkzame leeftijd die een verhuiscens hebben, zijn geïnteresseerd in de woonmilieus 'Grootstedelijk', maar vooral in 'Gevarieerd' en

‘Rustig stedelijk’. Het grootstedelijke woonmilieu is in Flevoland niet aanwezig en het woonmilieu ‘Gevarieerd’ ook niet veel. Rustig stedelijk wonen biedt kansen. Hoog opgeleiden die op afzienbare termijn willen verhuizen, zijn overwegend geïnteresseerd in koopwoningen. Binnen de koopsector zijn eengezinswoningen het meest gewild. Hoogopgeleiden hebben vaak de middelen om zich te kunnen richten op het duurdere koopsegment. Omdat zij keuze hebben, accepteren ze geen ‘second-best’.

Het belang dat hoogopgeleide verhuiscandidate huishoudens hechten aan verschillende soorten voorzieningen in de buurt, hangt samen met het woonmilieu waar zij zich op richten. Hoogopgeleiden die zich richten op de meer stedelijke woonmilieus, hechten aan openbaar vervoer, winkels voor dagelijkse boodschappen en aantrekkelijke horeca. Hoogopgeleiden die zich richten op de rustige en ruime woonmilieus hechten meer aan parkeermogelijkheden, groenvoorzieningen, basisscholen, speelvoorzieningen en zorgvoorzieningen. Hoewel er in het gebruikte onderzoek niet naar is gevraagd, leert de ervaring dat veel hoogopgeleiden ook de aanwezigheid van culinaire en culturele voorzieningen in hun woonomgeving van belang vinden. De kwaliteit van het onderwijs in een gebied is voor hoogopgeleiden een zeer belangrijke factor bij de verhuisbeslissing. Dat betekent dat de schoolprestaties in Flevoland minstens zo goed of zelfs beter moeten zijn dan in de omliggende regio’s. Dit is gemiddeld nog niet het geval. In Almere en vooral Lelystad blijven de schoolprestaties achter bij het Gooi en Vechtstreek. In Dronten, Noordoostpolder, Urk en Zeewolde zijn de schoolprestaties goed en kunnen zich meten met die in Het Gooi en Vechtstreek, Veluwe en Noord-Overijssel.

Op basis van de woonmilieus die in Flevoland aanwezig zijn, met name de woonmilieus rustig stedelijk, woonwijk en ruim wonen, zijn het hoogopgeleide gezinnen en paren die het best passen bij de provincie. Excellente woonmilieus in een rustig stedelijke omgeving of een omgeving met ruime, luxe kavels, zijn

in Flevoland kansrijk. Voorwaarde is dat zowel de woning als de woonomgeving voldoen aan de eisen die hoogopgeleiden er aan stellen en dat de bereikbaarheid van het werk (naar afstand en naar reistijd), binnen de provincie of daarbuiten, goed is. De bereikbaarheid is voor mensen die buiten de provincie werken per definitie minder goed dan wanneer men dichterbij het werk zou wonen, wat betekent dat Flevoland dit nadeel moet compenseren met extra aantrekkelijkheid van de woonmilieus, de prijs-kwaliteitverhouding van woningen en de kwaliteit van het voorzieningenaanbod in de breedte.

Flevoland moet concurreren met de omliggende regio’s, waar goed onderwijs en een rijk voorzieningenaanbod aanwezig zijn. Om hoogopgeleiden over de streep te trekken om naar de provincie te verhuizen, moet aan alle voorwaarden worden voldaan. Dat betekent een goed voorzieningenaanbod in de provincie, een goede bereikbaarheid van het voorzieningenaanbod in de grote steden in de omgeving en een goed onderwijsaanbod, dat de vergelijking met het aanbod in de omliggende gebieden kan doorstaan. En een goede bereikbaarheid tussen wonen en werken. Dat geldt voor de zuidwestkant van de provincie, waar geconcentreerd wordt met Amsterdam, Het Gooi en Vechtstreek en Utrecht, maar ook voor de noordoostkant, waar Zwolle en Kampen aantrekkelijke woonmilieus bieden.

Almere en Lelystad door hun omvang dominant in de ontwikkelingen binnen de provincie. Dronten, Noordoostpolder, Urk en Zeewolde hebben een andere positie. Zij hebben meer eigen gemeenschappen, hebben meer lokale werkgelegenheid en vormen daarmee meer autonome gebieden binnen de provincie. De lokale bedrijvigheid is bovengemiddeld gericht op werknemers met een MBO-niveau. Veel van deze werknemers wonen ook in de gemeente waar zij werken. Economisch gaat het goed in Dronten, Noordoostpolder, Urk en Zeewolde, waardoor de urgentie om te streven naar meer diversiteit niet groot lijkt. Daar kan tegenover worden geplaatst dat ook voor de kleinere gemeenten

geldt dat eenzijdigheid in bedrijvigheid ook kwetsbaar maakt. Een grotere diversiteit verkleint de risico's van tegenslag in specifieke sectoren. De kleinere gemeenten in de provincie hebben veel te bieden. Het onderwijs is zoals beschreven goed, de bereikbaarheid met de omliggende regio's is goed en de mogelijkheden om rustige woonmilieus te bieden in de nabijheid van een groene omgeving zijn ruim aanwezig.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De provincie Flevoland is door haar recente ontstaan en snelle groei in belangrijke mate een 'migratie'-provincie. Flevoland had als Rijkstaak te bouwen voor huishoudens met lage en middeninkomens die geen woning konden vinden in de woningmarktregio's Amsterdam, Het Gooi en Vechtstreek en Utrecht. Ook Zeewolde, Dronten en Noordoostpolder hebben gebouwd voor hun buurgemeenten. Urk kende al een sterke autonome groei. Dit bouwbeleid is succesvol uitgevoerd, iedere gemeente veel heeft gebouwd en veel huishoudens met lage of middeninkomens zijn in de provincie komen wonen.

Almere en Lelystad zijn onderdeel van de MRA, de overige gemeenten in de provincie zijn dat niet. Er is een sterke samenhang tussen Flevoland en de Metropool Regio Amsterdam (MRA). In vergelijking met de rest van de MRA valt op dat in de deelregio Flevoland zich naar verhouding veel huishoudens vestigen van buiten de MRA. Het zijn vaak huishoudens met lage inkomens, maar vooral huishoudens met een modaal inkomen, die naar Flevoland trekken en in de polder een passend en betaalbaar woningaanbod kunnen vinden. Dit is in aantallen de grootste groep. Daar staat tegenover dat jeugdigen met een hoger opleidingsniveau de regio verlaten om elders te studeren.

Na 40 jaar op de ingeslagen weg is het voor de provincie tijd om terug te kijken en ook kritisch in te zoomen op de effecten van het gevoerde beleid. De (selectieve) migratie heeft niet alleen belangrijke gevolgen voor de (groeiende) druk op de woningmarkt, maar raakt ook andere sectoren. Deze is mee bepalend voor de economische ontwikkeling van de regio. Gevolg van deze migratie is

niet alleen dat er veel nieuwkomers zijn in de provincie, in het bijzonder in bepaalde huishoudenscategorieën, maar ook dat de schoolprestaties van deze nieuwkomers vaak achterblijven bij het nationale niveau. Dit blijkt volgens De Witte et al¹. uit meer voortijdig schooluitval en een lager opleidingsniveau. Deze ontwikkelingen zullen hun effect hebben op bedrijvigheid in de regio, ook omdat het idee bestaat dat bedrijven die afhankelijk zijn van hoger opgeleid personeel de regio hierom verlaten. De vraag is of deze ontwikkeling door gericht (woon)beleid te sturen is.

Om meer inzicht en grip te krijgen op de effecten van de migratiepatronen uit het verleden op het wonen en werken in de provincie, heeft Flevoland samen met de gemeenten in de provincie hiernaar onderzoek laten uitvoeren. De uitkomsten van het onderzoek vormen een bouwsteen voor de besluitvorming om al dan niet bij te sturen op de samenstelling van de vestiging in de provincie.

1.2 Onderzoeksaanpak

Er is zeer veel onderzoek gedaan naar verbanden tussen het opleidingsniveau van ouders en de schoolprestaties van kinderen, en naar de verbanden tussen het opleidingsniveau van de beroepsbevolking en het vestigingsklimaat in gebieden. Aan de hand van een uitgebreid literatuuronderzoek op basis van diverse onderzoeken naar verbanden tussen ontwikkelingen die relevant zijn in het licht van de vraagstelling leggen wij de basis om de ontwikkelingen in Flevoland nader met elkaar in verband te kunnen brengen.

Het onderzoek is vervolgens uitgevoerd aan de hand van een uitgebreide analyse van beschikbare databronnen over de diverse bij de vraagstelling betrokken domeinen in Flevoland.

---

¹ De Witte, Van Klaveren en Smets, 2015; Smets en Van Der Lelij, 2018

Domein	Bronnen
Wonen	CBS-Microdata
	CBS Statline
	WoON 2018
	Wonen in de MRA 2018
Onderwijs	DUO
	CBS Statline
Economie	LISA
	CBS Statline
	SBI 2008, versie 2018

Om de analyse van de samenhang tussen ontwikkelingen in de domeinen wonen, onderwijs en economie mogelijk te maken zijn beschikbare databronnen zoveel mogelijk aan elkaar gekoppeld om tot een integrale dataset te komen. Het aggregatieniveau van de beschikbare informatie is daarbij een leidende factor. Omdat een deel van de gegevens alleen op gemeentelijk niveau beschikbaar was, zijn veel analyses op het gemeentelijke schaalniveau uitgevoerd. Daarmee is het goed mogelijk de relevante ontwikkelingen in de tijd te volgen en vergelijkingen tussen gebieden te maken. Het brengt echter beperkingen met zich mee waar het gaat om het uitvoeren van diepgaande analyses van de (al dan niet causale) verbanden tussen ontwikkelingen. Er is daarom voor gekozen om de effecten van de instroom op schoolprestaties, werkgelegenheid en vestigingsklimaat op basis van het literatuuronderzoek te beschrijven en vervolgens aan de hand van de beschikbare data in beeld te brengen hoe deze patronen zich in Flevoland hebben voltrokken.

Gezien de historisch speciale positie van Flevoland en haar zes gemeenten, hebben wij er voor gekozen om de ontwikkelingen in Flevoland steeds te vergelijken met die in de omliggende regio's. Het betreft de volgende Coropregio's:

- Groot-Amsterdam
- Het Gooi en Vechtstreek

- Utrecht
- Zaanstreek
- Noord-Overijssel
- Veluwe

Van deze regio's behoren Groot-Amsterdam, Het Gooi en Vechtstreek en Zaanstreek tot de Metropoolregio Amsterdam (MRA). Binnen de provincie Flevoland behoren de gemeente Almere en Lelystad tot de MRA. Almere en, in mindere mate, Lelystad hebben van de gemeenten in Flevoland ook de sterkste woon-werkrelaties met de MRA. Zeewolde, Dronten, Noordoostpolder en Urk zijn meer gericht op andere nabijgelegen gemeenten. Aan de oostkant van de provincie zijn Zwolle en Kampen de gemeenten waarmee sterke woon-werkrelaties bestaan.

1.3 Leeswijzer

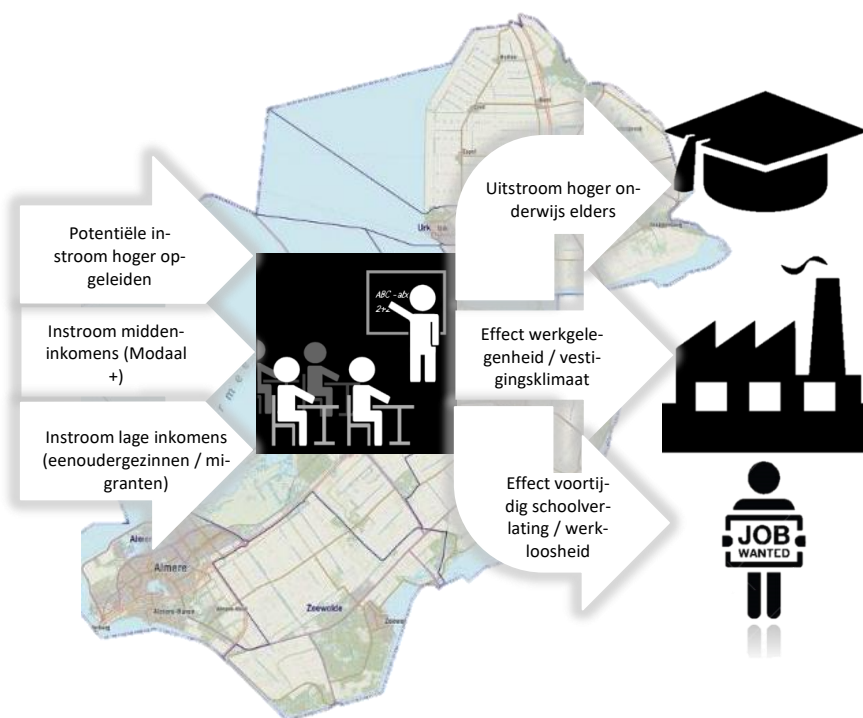
- Hoofdstuk 2 is een beschouwend hoofdstuk dat op basis van verzamelde onderzoeken van derden ingaat op de relaties tussen selectieve migratie van ouders en onderwijsprestaties van kinderen, tussen het opleidingsniveau van inwoners en het arbeidspotentieel in een gebied en tussen het arbeidspotentieel en het vestigingsklimaat voor bedrijven. Dit hoofdstuk vormt de basis voor de conclusies die in de volgende hoofdstukken worden getrokken ten aanzien van de ontwikkelingen in Flevoland.
- Hoofdstuk 3 gaat over de ontwikkeling van de migratie van en naar de Flevolandse gemeenten. Speciale aandacht gaat uit naar de samenstelling van de migratie, welke huishoudens vestigen zich in Flevoland en welke huishoudens verlaten juist de provincie.
- In hoofdstuk 4 staat het onderwijs centraal. Dit hoofdstuk handelt over onderwijsprestaties in de provincie, waarbij relaties worden gelegd met de migratie en waarbij een vergelijking wordt gemaakt met de omliggende

regio's. Zijn de onderwijsprestaties van kinderen en jongeren in Flevoland te plaatsen in het perspectief van de specifieke migratiepatronen die zijn voortgekomen uit de historische taakstelling.

- Hoofdstuk 5 gaat over het vestigingsklimaat voor bedrijven in Flevoland. De aanwezigheid van bedrijven in verschillende sectoren in de provincie wordt in het licht geplaatst van het aanwezige arbeidspotentieel. Daarbij wordt uitgebreid stilgestaan bij de aanwezige beroepsniveaus en bij de woon-werkpendel. Alles beschouwend worden handvatten aangereikt voor het werken aan een meer gedifferentieerde bedrijvigheid in de provincie.
- In hoofdstuk 6 ten slotte, wordt op basis van het recent uitgevoerde woonwensenonderzoek 'Wonen in de MRA' een beeld geschetst van wat werkenden met verschillende opleidingsniveaus belangrijk vinden ten aanzien van hun woning, hun woonomgeving en de afstand tot en bereikbaarheid van hun werklocatie.

Voor de snelle lezer is voorin deze rapportage een samenvatting van de belangrijkste bevindingen opgenomen.

2 Effecten van instroom op schoolprestaties, werkgelegenheid en vestigingsklimaat

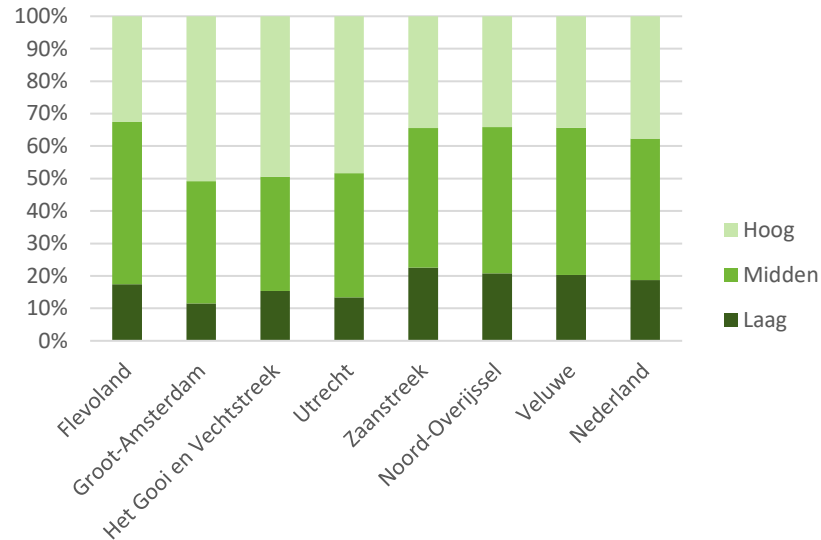
2.1 De positie van Flevoland naar opleidingsniveau

De provincie Flevoland is door haar recente ontstaan en snelle groei in belangrijke mate een 'migratie'-provincie. Flevoland had als Rijkstaak te bouwen voor huishoudens met vooral lage en middeninkomens, die geen woning konden vinden in de woningmarktregio's Amsterdam, Gooi en Utrecht. Dit beleid is succesvol uitgevoerd en veel van deze huishoudens zijn in de provincie komen wonen. Het gevolg van deze geschiedenis is dat Flevoland een wat andere bevolkingssamenstelling naar opleidingsniveau kent dan een deel van de omliggende regio's.

De helft van de inwoners van Flevoland behoort naar opleidingsniveau tot de middengroep, de mensen met een opleidingsniveau van VMBO-T/MAVO/MULO tot MBO/MTS/MEAO. Deze groep is in Flevoland groter dan gemiddeld in Nederland (44%), maar ook het grootst in vergelijking met de omliggende Coropregio's. Het aandeel laagopgeleiden is in Flevoland vergelijkbaar met het landelijke beeld. Het aandeel hoogopgeleiden is daarmee wat lager dan het landelijk gemiddelde (33% versus 38%).

Flevoland lijkt naar opleidingsniveau sterk op de aangrenzende Coropregio's Noord-Overijssel, Veluwe en Zaanstreek. Ten opzicht van de regio's Utrecht, Het Gooi en Vechtstreek en Groot-Amsterdam wijkt het beeld behoorlijk af. In deze regio's is het aandeel hoogopgeleiden veel hoger dan in Flevoland en het aandeel midden- en laagopgeleiden veel lager.

Figuur 2.1: Hoogst voltooide opleiding inwoners, Flevoland en omliggende Coropregio's, 2018

Bron: WoON 2018.

Het beeld van de opbouw van de bevolking naar opleiding in Flevoland en deze drie regio's lijkt een rechtstreeks gevolg van de Rijkstaak van Flevoland.

In hoofdstuk 3 wordt uitgebreid ingegaan op de migratiebewegingen naar Flevoland.

² "Both social capital in the family and social capital outside it, in the adult community surrounding the school, showed evidence of considerable value in reducing the probability of dropping out of high school.", Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. American Journal of Sociology, p119.

³ Wolbers, M. H., & Ultee, W. C. (2013). Driegeraties- en tweoudersvragen over het opleidingsniveau van mannen en vrouwen in Nederland. Mens en maatschappij, 88(3), p276-299.

2.2 Opleidingsniveau ouders en schoolprestaties

Het opleidingsniveau van ouders heeft een rechtstreeks verband met de schoolprestaties van kinderen. Amerikaans onderzoek toont aan dat de sociaaleconomische status ('social capital') van volwassenen in de familie van kinderen en volwassenen rondom de school een verband heeft met de kans op schooluitval. De aanwezigheid van 'social capital' beperkt de kans op schooluitval aanzienlijk². Onderzoek in de Nederlandse context toont op basis van regressieanalyse het verband aan tussen het opleidingsniveau van grootouder, ouders en kinderen³⁺⁴. De Inspectie van het onderwijs stelt in haar publicatie 'De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2016/2017' vast dat leerlingen met lager opgeleide ouders basisschooladviezen krijgen voor een lager opleidingsniveau. Er wordt vastgesteld dat hun adviezen ook minder vaak worden bijgesteld, dat ze het voortgezet onderwijs binnenkomen op een lager niveau en vaker tijdens de opleiding overgaan op een lager onderwijsniveau dan even goed presterende leerlingen van hoogopgeleide ouders. Ook wordt geconstateerd dat middelbare scholieren in het praktijkonderwijs en de basisberoepsgerichte leerwegen vooral laagopgeleide ouders hebben en vwo'ers vooral

⁴ "De invloed van het ouderlijk milieu (met name het beroep en de opleiding van de ouders) op de latere levenskansen van kinderen (bijvoorbeeld beroep) verloopt voor een groot deel via de onderwijskansen. De verschillen tussen de milieus worden deels via verschillen in de schoolloopbanen van de kinderen doorgegeven.", Dronkers, J. & de Graaf, P. (1995). Ouders en het Onderwijs van hun Kinderen, pp. 46-66 in J. Dronkers & W. Ultee (eds.), Verschuivende Ongelijkheid in Nederland. Sociale Gelaagdheid en Mobiliteit.

hoogopgeleide ouders hebben. Dat verschil is er ook bij het MBO en het hoger onderwijs⁵.

In hoofdstuk 4 wordt verder ingegaan op schoolprestaties van kinderen in Flevoland en omliggende gebieden.

2.3 Opleidingsniveau en arbeidspotentieel

De verbanden tussen opleidingsniveau van ouders en kinderen leiden er, in combinatie met het gegeven dat in de provincie Flevoland geen universitaire opleiding aanwezig is en slechts zeer beperkt HBO-onderwijs, in theorie toe dat verschillen in het opleidingsprofiel van Flevoland ten opzichte van vooral de regio's Groot-Amsterdam, Het Gooi en Vechtstreek en Utrecht in stand worden gehouden.

De aanwezigheid van onderwijsinstellingen is een drijvende factor achter het aantrekken van mensen met een hoog opleidingsniveau en staat daarmee aan de basis van economische ontwikkeling⁶. Daarbij is de kwaliteit van het geboden onderwijs een belangrijk element.

---

⁵ Inspectie van het Onderwijs. (2018). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2016/2017, p23.

⁶ 'De aanwezigheid van onderwijsinstellingen is een belangrijke factor in de input van menselijk kapitaal. Winters (2011) toont aan dat 'immigratie naar 'slimme steden' (met een hoog opleidingsniveau) grotendeels te wijten valt aan mensen die hogere opleidingen willen volgen. De slimme steden groeien omdat deze groep migranten in de stad blijft wonen na het afronden van de opleiding', Herbst, M. and Rok, J. (2013). Mobility of human capital and its effect on regional economic development. Review of theory and empirical literature. Centre for European Regional and Local Studies.

⁷ "Human capital positively influences productivity growth (...) Models of endogenous growth have pursued theoretical framework where persistent economic growth is conditioned on human capital accumulation, as in Lucas (1988) and Romer (1990). The

In de context van Flevoland speelt dat de provinciegrens een bestuurlijke grens is, terwijl in het perspectief van inwoners de omliggende regio's vlakbij zijn en de bereikbaarheid tussen met name Almere en Groot-Amsterdam uitstekend is (de OV-verbinding met Utrecht is niet optimaal). Hoogopgeleiden vinden de weg naar de omliggende regio's waar onderwijs, hoogwaardige werkgelegenheid en aantrekkelijke woonmilieus aanwezig zijn. Kiest men er voor in Flevoland te (blijven) wonen, dan werkt men vaak in de omliggende regio's en draagt bij aan de economische ontwikkeling van die gebieden.

2.4 Arbeidsmarkt en vestigingsklimaat

De aanwezigheid van menselijk kapitaal in de vorm van een beroepsbevolking met hoogwaardige kennis, vaardigheden en competenties draagt in positieve zin bij aan de groei van productiviteit en daarmee aan economische groei⁷⁺⁸. Vanuit het perspectief van concurrentievoordeel van een regio, is een grote regionale arbeidsmarkt belangrijk. Als in een regio veel werknemers aanwezig zijn die kennis uitwisselen, als zij tussen bedrijven van baan wisselen maar ook

implication of these models is that human capital is the driving force in the growth process of an economy. Barro (1991), Benhabib and Spiegel (1994), Dinopoulos and Thompson (2000), and many others find empirical evidence supporting these models, relating human capital with productivity growth. In these studies, human capital stocks are represented by average schooling years or enrollment ratio of the population", Park, J. (2006) Dispersion of human capital and economic growth. Journal of Macroeconomics 28(3), p520-521

⁸ "Nonetheless, taking the studies as a whole, there is compelling evidence that human capital increases productivity, suggesting that education really is productivity-enhancing rather than just a device that individuals use to signal their level of ability to the employer.", Sianesi, B. & Van Reenen, J. (2003) The returns to education: Macroeconomics. Journal of Economic Surveys 17(2) p195

in informele zin, leidt dat tot concurrentievoordeel voor de regio⁹. Het geeft ook spin-off in de vorm van werknemers die een eigen bedrijf starten¹⁰. Clustervorming van bedrijven draagt eveneens bij aan het concurrentievoordeel. Het gaat dan om de regionale binding van bedrijven met toeleveranciers en bedrijven aan wie bepaalde opdrachten worden uitbesteed¹¹. Daarnaast draagt het uitwisselen van kennis door informele contacten tussen werknemers van verschillende bedrijven bij aan het concurrentievoordeel van een regio¹².

Het Ruimtelijke Planbureau heeft in een onderzoek naar het effect van clusters laten zien dat sectorale specialisatie en sectorale variëteit samen de regionale economische groei kunnen beïnvloeden: *“Variëteit is voor vrijwel alle sectoren van belang, [...] clustering niet. Daar staat tegenover dat de sectorspecifieke werkgelegenheids groei niet samengaat met variëteit. Het is ook niet zo dat clustering van belang is als variëteit dat niet is, en omgekeerd. Sectorale variëteit vormt zo een meer robuuste basis voor algemene regionaal-economische groei dan clustering”*¹³.

Van de 21 onderscheiden bedrijfssectoren (zie ook bijlage 1), zijn er 18 (in behoorlijke omvang) aanwezig in de provincie Flevoland en de omliggende regio's. Flevoland is ten opzichte van het gemiddelde van de provincie en de omliggende regio's op basis van het aantal arbeidsplaatsen naar verhouding dominant op 4 sectoren¹⁴:

- Landbouw, bosbouw en visserij
- Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening

⁹ Breschi, S. & F. Lissoni (2003), Mobility and social networks of inventors: knowledge spillovers revisited, CESPRI working paper 142, Milaan: Bocconi Universiteit

¹⁰ Koster, S. (2006), Whose child? How existing firms foster new firm formation: individual start-ups, spin-outs and spin-offs, Proefschrift, Universiteit Groningen

¹¹ Raspe, O., F. van Oort & P. de Bruijn (2004), Kennis op de Kaart. Ruimtelijke patronen in de kenniseconomie, Rotterdam/ Den Haag: NAI Uitgevers/Ruimtelijk Planbureau.

- Industrie
- Groothandel en detailhandel; reparatie van auto's

In deze sectoren vallen in vergelijking met de omliggende regio's een groot deel van de banen in Flevoland.

Van de overblijvende 14 onderscheiden sectoren, zijn er 8 in Flevoland ondervertegenwoordigd en 6 naar verhouding in vergelijkbare mate aanwezig met het gemiddelde van Flevoland en de omliggende regio's. Er kan gesteld worden dat in Flevoland sprake is van eenzijdigheid in de aanwezige bedrijvigheid. De dominante sectoren in de provincie zijn ook sectoren die in belangrijke mate werkgelegenheid bieden aan lager en middelbaar opgeleide werknemers. De sectoren die naar verhouding minder aanwezig zijn, zijn de sectoren die werkgelegenheid bieden aan hoger opgeleiden.

2.5 De cirkel rond

Voor een toekomstbestendige economie binnen de provincie is dus met name diversiteit in bedrijvigheid van belang. Dat vraagt ook diversiteit in het niveau van werknemers. Vanuit haar historische taakstelling heeft Flevoland een oververtegenwoordiging van inwoners met een middelbare opleiding, en naar verhouding weinig inwoners met een hoge opleiding. De omstandigheden houden deze verhouding in stand. In een economie waarin kenniswerk in toenemende mate bepalend is voor de economische groei, is het van belang om in te zetten

¹² Glaeser, E.L. (1999), 'Learning in cities', Journal of Urban Economics, 46: p254-277

¹³ Weterings, A. F. van Oort, O. Raspe & Th. Verburg (2007), Clusters en regionale economische groei, Rotterdam/ Den Haag: NAI Uitgevers/Ruimtelijk Planbureau.

¹⁴ Bron: LISA, 2017

op het aantrekken en vasthouden van hoogopgeleiden. Hun aanwezigheid is belangrijk voor het vestigingsklimaat voor bedrijven die de diversiteit kunnen brengen. Werkgelegenheid alleen is niet genoeg om kenniswerkers aan te trekken. Aantrekkelijke woonmilieus, goed onderwijs, recreatiemogelijkheden¹⁵ en veiligheid¹⁶ zijn belangrijke pullfactoren. Een stijging van het aandeel hoogopgeleiden in de provincie draagt in potentie bij aan betere schoolprestaties. Dit komt de kwaliteit van het onderwijs ten goede. De aanwezigheid, bereikbaarheid en kwaliteit van onderwijs zijn weer voorwaarden voor het aantrekken en vasthouden van hoogopgeleiden.

De ligging van Flevoland ten opzichte van de regio's Groot-Amsterdam, Utrecht en Het Gooi en Vechtstreek is een belangrijke factor. De nabijheid van de snelwegen A1 en A28 zorgt voor een goede bereikbaarheid van de provincie met omliggende economische groeigebieden¹⁷. Groot-Amsterdam, Utrecht en Het Gooi en Vechtstreek hebben een aantrekkelijk onderwijsniveau en aantrekkelijke woonmilieus voor hoogopgeleiden en zijn vanuit de provincie goed bereikbaar (met uitzondering van de bereikbaarheid van Utrecht per openbaar vervoer). De toenemende druk op de woningmarkt in deze gebieden kan er toe leiden dat het nabijgelegen Flevoland een aantrekkelijke woonplek wordt voor hoger opgeleiden. Dit kan vervolgens de beschreven effecten verder op gang brengen. Voorwaarde is dat Flevoland, om te beginnen Almere, woonmilieus kan bieden die aantrekkelijk zijn voor hoogopgeleiden en die in prijs en kwaliteit concurreren met de woonmilieus in de omliggende gebieden. Daarbij moet worden aangetekend dat Amsterdam de komende jaren door nieuwbouw veel woningen toevoegt en in Het Gooi en Vechtstreek door vergrijzing op termijn ook ruimte ontstaat op de woningmarkt.

---

¹⁵ McGranahan, D. and T. Wojan (2007). "Recasting the Creative Class to Examine Growth Processes in Rural and Urban Counties." *Regional Studies* 41(2): p197-216.

Door hun omvang zijn Almere en Lelystad behoorlijk dominant in de ontwikkelingen binnen de provincie. Dronten, Noordoostpolder, Urk en Zeewolde hebben een andere positie binnen de provincie. Deze kleinere gemeenten hebben meer eigen gemeenschappen, hebben meer lokale werkgelegenheid en vormen daarmee meer autonome gebieden binnen de provincie.

¹⁶ Coniglio, N. and F. Prota (2008). "Human capital accumulation and migration in a peripheral EU region: The case of Basilicata." *Papers in Regional Science* 87(1): p77-95.

¹⁷ Pieter Tordoir, Netwerkanalyse t.b.v. omgevingsvisie Flevoland, 13 juni 2018.

3 Migratie

Dit hoofdstuk schetst een beeld van de migratie tussen 2006 en 2016. Dit zijn de meest recent beschikbare cijfers over migratie naar achtergrondkenmerken. We schetsen een beeld van de migratie van en naar Flevoland in het verleden. Door over een langere periode naar migratiepatronen te kijken, geven we inzicht in potentiële verbanden met de andere thema's die we in deze rapportage onderzoeken. In dit hoofdstuk gaan we ook nader in op achtergrondkenmerken van vestigende en vertrekkende huishoudens. Het gaat dan om uitsplitsingen naar leeftijd, huishoudenssamenstelling, etniciteit, opleidingsniveau, inkomen en inkomensbron. Daarbij bieden we inzicht in lokale verschillen tussen gemeenten.

Conclusies:

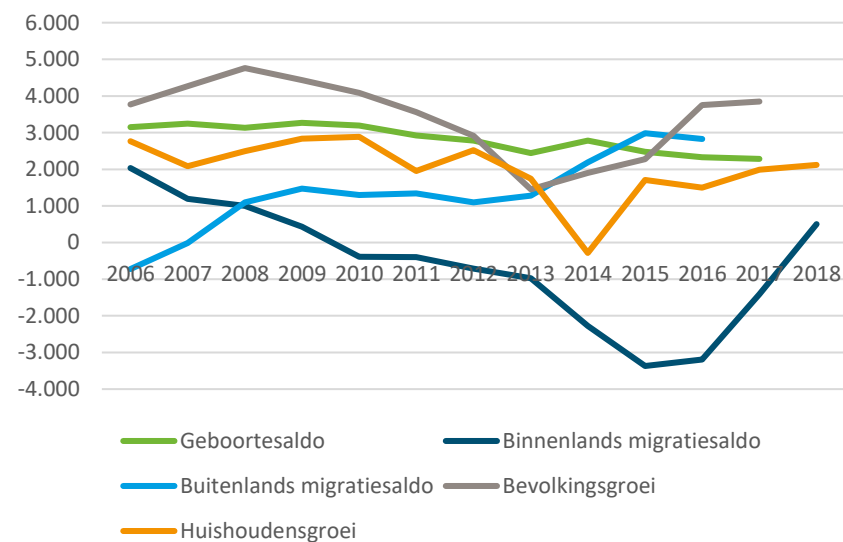
- De omvang van de bevolking en het aantal huishoudens in Flevoland groeien door een positief geboortesaldo en door buitenlandse migratie.
- Er was tussen 2010 en 2017 een binnenlands vertrekoverschot van huishoudens. In 2016 was het vertrekoverschot 2.775 huishoudens, circa 1.000 daarvan zijn studenten. In 2018 was er weer een positief migratiesaldo.
- Vestigingsoverschot door de jaren: Gezinnen, middeninkomens.
- Vertrekoverschot door de jaren: Jonge huishoudens (veelal studenten), alleenstaanden, hoogopgeleiden, de corporatiedoelgroep, autochtonen en etnische minderheden .
- Verschillen tussen gemeenten: In Almere neemt het aantal huishoudens het meest toe. In 2018 groeide Almere met 1.500 huishoudens. Lelystad groeit in datzelfde jaar met circa 300 huishoudens, gevolgd door Noordoostpolder met 200 huishoudens, Dronten en Urk groeien met 100 huishoudens en Zeewolde krimpt licht met 30 huishoudens. Voornamelijk in Almere, Lelystad en Noordoostpolder zien we een aanzienlijk

vertrekoverschot van jonge hoogopgeleiden. In Dronten vertrekken per saldo meer laagopgeleiden. Vermoedelijk hangt dit samen met de aanwezigheid van het AZC en met arbeidsmigratie. In Noordoostpolder is het vertrekoverschot van laag en middelbaar opgeleiden aanzienlijk. In Almere en Lelystad vestigen per saldo meer mensen met een migratie-achtergrond.

3.1 Demografische ontwikkelingen in de tijd

Flevoland groeit door geboortesaldo en buitenlandse migratie

Figuur 3.1: Flevoland: Demografische ontwikkelingen, 2006-2018

Bron: CBS Statline, 2019.

De provincie Flevoland groeide in de afgelopen jaren met ruim 3.800 inwoners per jaar, dit zijn circa 2.000 huishoudens. Ook tijdens de crisis nam de bevolking

nog toe, maar het aantal huishoudens kreeg toen een negatief saldo. Dat duidt op een toename van grotere huishoudens en een afname van kleinere huishoudens. Na de crisis kwam de binnenlandse migratie weer op gang en namen zowel de bevolkings- als de huishoudensgroei weer toe. Zoals in het verleden ook het geval was, is er een grote relatie tussen economische groei, woningbouw en huishoudensgroei in de Flevolandse gemeenten.

De dip in de huishoudensontwikkeling was een resultante van een negatieve ontwikkeling in het binnenlands migratiesaldo. Het binnenlands migratiesaldo op personen is positief in de jaren 2006 tot en met 2009. Na 2009 is het binnenlandsmigratiesaldo negatief, met de grootste dip in 2015/2016. In 2018 komt de binnenlandse migratie weer op gang, wat resulteert in een positief migratiesaldo en een toename van de huishoudensgroei.

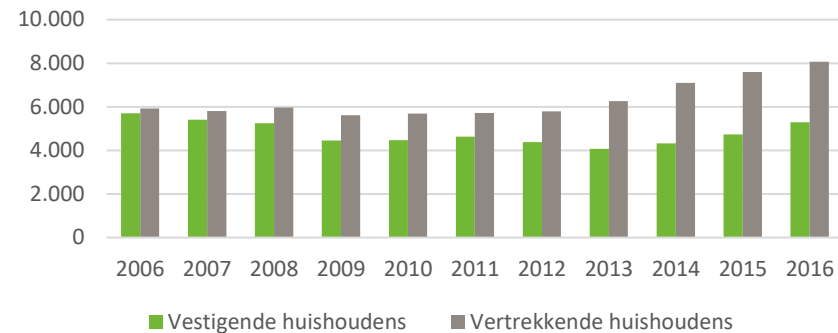
Tegenover de afname in de binnenlandse migratie stond een groei van de buitenlandse migratie. De buitenlandse migratie nam vanaf 2014 toe door de komst van meer statushouders. Zij komen de provincie binnen als buitenlandse migrant, maar verhuizen vervolgens door naar andere regio's als binnenlandse migrant. De in de provincie aanwezige AZC's spelen hierbij waarschijnlijk een belangrijke rol.

Flevoland heeft een positief geboortesaldo, er worden meer mensen geboren dan er sterven. Net als landelijk is in Flevoland wel sprake van een afname van het geboortesaldo.

Flevoland groeit dus vooral door een positief geboortesaldo en buitenlandse migratie.

Vertrekoerschot huishoudens

Figuur 3.2: Flevoland: Vestigende en vertrekkende huishoudens, 2006-2016.

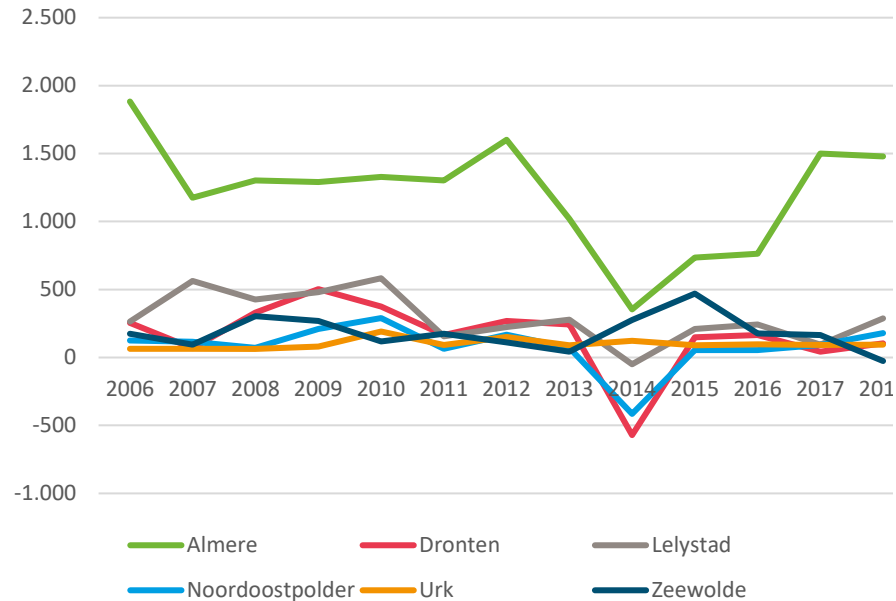

Bron: CBS-Microdata, 2006-2016

Op huishoudensniveau zien we per saldo een structureel vertrekoerschot in Flevoland. Vanaf 2013/2014 neemt de verhuisdynamiek sterk toe; er vestigen zich meer huishoudens en er vertrekken meer huishoudens. In 2016 was het vertrekoerschot 2.775 huishoudens.

Almere grootste groeigemeente

Figuur 3.3: Gemeenten in Flevoland: Huishoudensontwikkeling

Bron: CBS Statline, 2019.

De huishoudensontwikkeling is niet in elke gemeente hetzelfde. We geven per gemeente een beeld van de huishoudensontwikkeling tussen 2006 en 2018.

- Almere kent in absolute zin de grootste huishoudensontwikkeling. Ook tijdens de dip van 2014 kende Almere een positief huishoudenssaldo.
- Dronten heeft door de jaren heen een licht positieve huishoudensontwikkeling. Uitzondering was 2014.
- Lelystad had tot 2011 een sterk positieve huishoudensontwikkeling. Tijdens de crisis nam dit af, met als dieptepunt in 2014 toen er geen

huishoudensgroei was. Na de crisis nam de huishoudensontwikkeling weer licht toe in Lelystad.

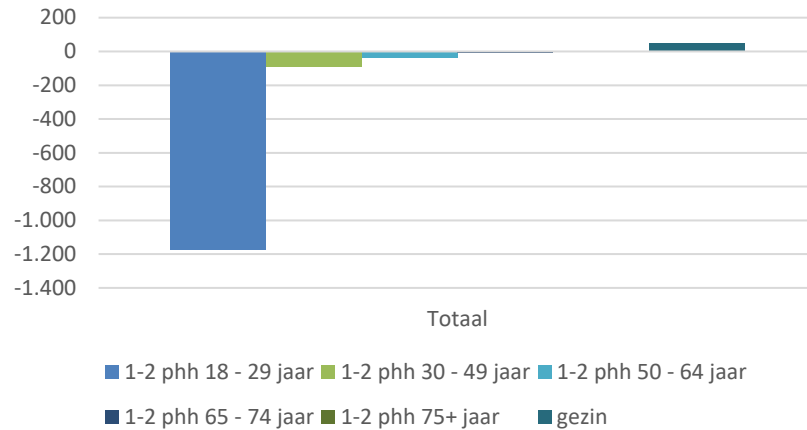
- In Noordoostpolder zien we een vergelijkbaar beeld met Dronten, met een dip in de huishoudensontwikkeling in 2014.
- Urk kent een stabiel licht positieve huishoudensontwikkeling. Opvallend is dat Urk ook in de crisistijd een stabiele huishoudensontwikkeling had. Een verklaring hiervoor is dat Urk voornamelijk toeneemt door een positief geboortesaldo en minder afhankelijk is van migratie.
- In Zeewolde zien we in de gehele periode een positieve huishoudensontwikkeling. Ook in de crisis jaren groeit Zeewolde met een piek in de huishoudensontwikkeling in 2015. Juist de laatste paar jaren neemt deze positieve huishoudensontwikkeling af, naar geen groei in 2018.

3.2 Achtergrondkenmerken instroom en uitstroom

In deze paragraaf zoomen we nader in op de vestigende en de vertrekkende huishoudens. Dit schetst een beeld van belangrijke vestigende en vertrekkende groepen.

Jonge alleenstaanden vertrekken uit de provincie

Figuur 3.4: Flevoland: Gemiddeld jaarlijks saldo naar leeftijd en huishoudenssamenstelling

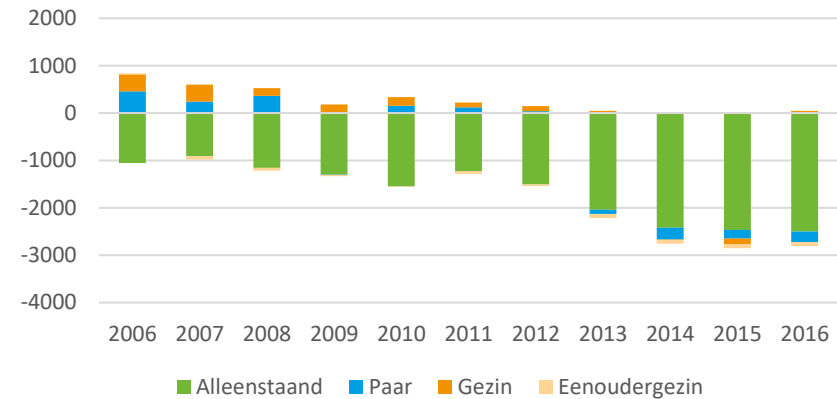

CBS-Microdata, 2006-2016.

Het zijn vooral de jonge alleenstaande huishoudens die per saldo de regio verlaten. Jonge alleenstaande huishoudens verhuizen per definitie veel. Zij zitten in een leeftijdsfase waar er traditioneel veel gebeurt in een relatief korte tijd. Zij gaan studeren, vervolgens werken, vinden een partner, stichten een gezin. Hierbij moet worden aangetekend dat dit patroon voor steeds meer jongeren niet langer de norm is. Jongeren gaan, onder meer door de voor hen lastige

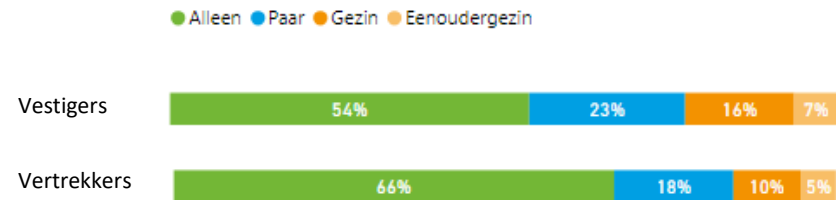
situatie op de woningmarkt, later op zichzelf wonen. Ook door individualisering blijven zij in toenemende mate ook langer alleenstaand.

Figuur 3.5: Flevoland: Vestiging en vertrek naar huishoudenssamenstelling, 2006-2016

CBS-Microdata, 2006-2016.

Figuur 3.6: Flevoland: Vestiging en vertrek naar huishoudenssamenstelling, 2016

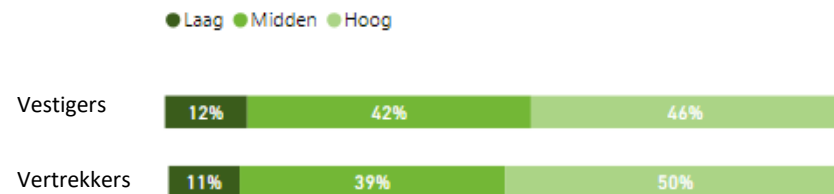
Bron: CBS- Microdata, 2016.

Flevoland trekt in vergelijking met andere regio's veel paren en gezinnen aan. Tot 2013 trok Flevoland meer paren en gezinnen aan dan dat er vertrokken. De laatste jaren vertrekken per saldo deze paren en gezinnen echter ook. Circa een

kwart van de vestigers in 2016 was een paar en een kwart betreft een gezin. Van de vertrekkers was dit respectievelijk circa 15%.

Vooraf hoogopgeleiden verlaten de Provincie

Figuur 3.7: Flevoland: Vestiging en vertrek naar opleidingsniveau, 2016

Bron: CBS-Microdata, 2016.

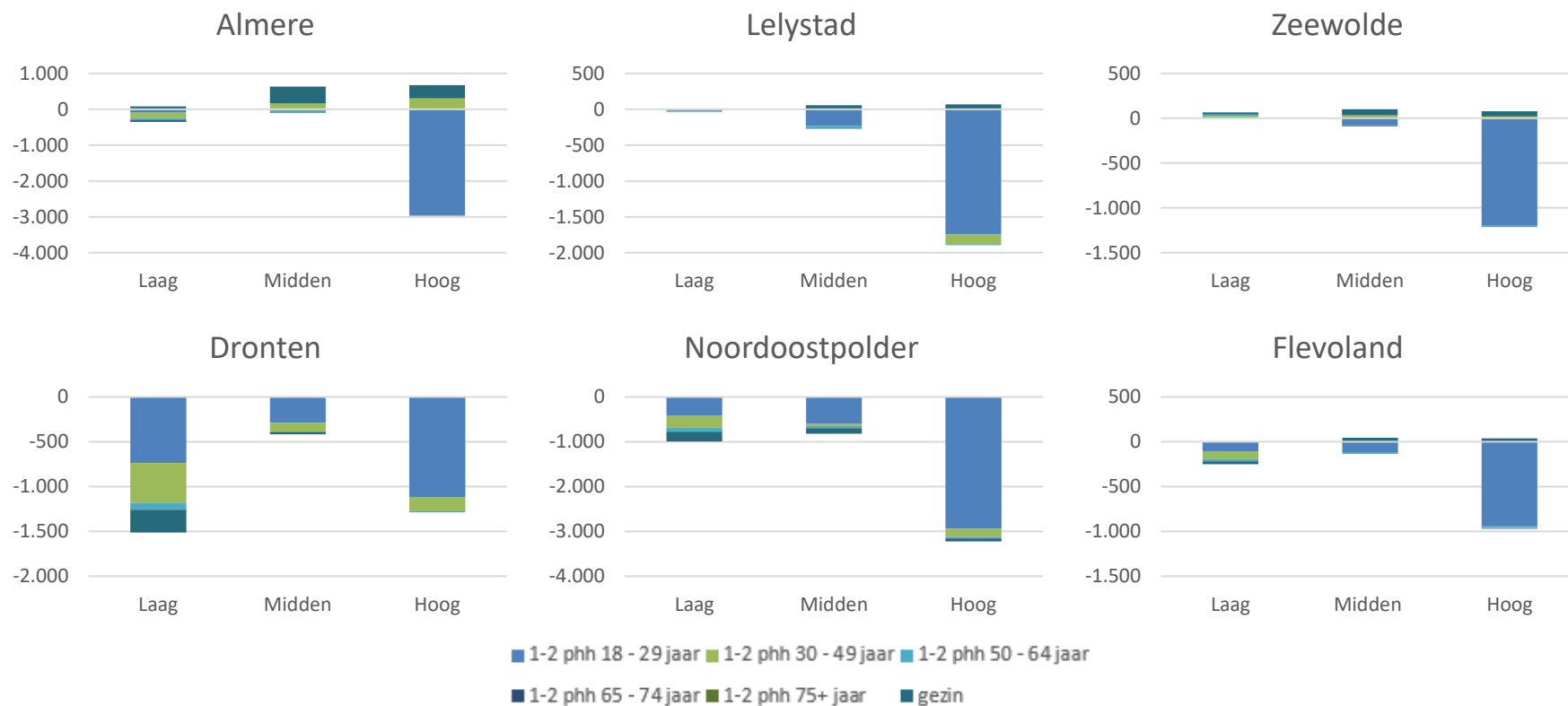
Het zijn vooral de hoogopgeleiden die de provincie verlaten. Vijf op de tien vertrekkende huishoudens zijn huishoudens met een hoog genoten opleidingsniveau¹⁸. Van de vestigers ligt dit met 46% net wat lager. Echter er vertrekken meer huishoudens uit de regio dan er zich vestigen, waardoor per saldo er een vertrekoverschot van hoogopgeleide huishoudens plaatsvindt. Middelbaar opgeleiden vestigen zich juist meer dan er vertrekken.

Het vertrek van hoogopgeleiden doet zich in alle gemeenten voor. Maar er zijn ook verschillen tussen de gemeenten. Vooral in Almere, Lelystad en Noordoostpolder zien we een aanzienlijk vertrekoverschot van jonge hoogopgeleiden. In Dronten vertrekken per saldo meer laagopgeleiden. In Noordoostpolder is het vertrekoverschot van laag en middelbaar opgeleiden naast de hoogopgeleiden ook aanzienlijk. De aanwezigheid van een ACZ in Noordoostpolder is hier waarschijnlijk op van invloed. Almere trekt juist ook meer hoger opgeleide paren en gezinnen aan.

¹⁸ De opleiding van laagopgeleiden loopt van basisonderwijs t/m vmbo, HAVO, VWO-onderbouw. Middelbaar opgeleiden hebben een mbo of HAVO/VWO opleiding. Hoogopgeleiden zijn bezig met of hebben hbo of wo opleiding afgerond. NB: omdat in de

data de hoogst genoten opleiding van mensen is opgenomen, wordt een jongere die de provincie verlaat om te gaan studeren, als de studie wordt afgerond, geregistreerd als een hoog opgeleide.

Figuur 3.8: Gemeenten in Flevoland. Migratie naar opleidingsniveau, 2006 - 2016

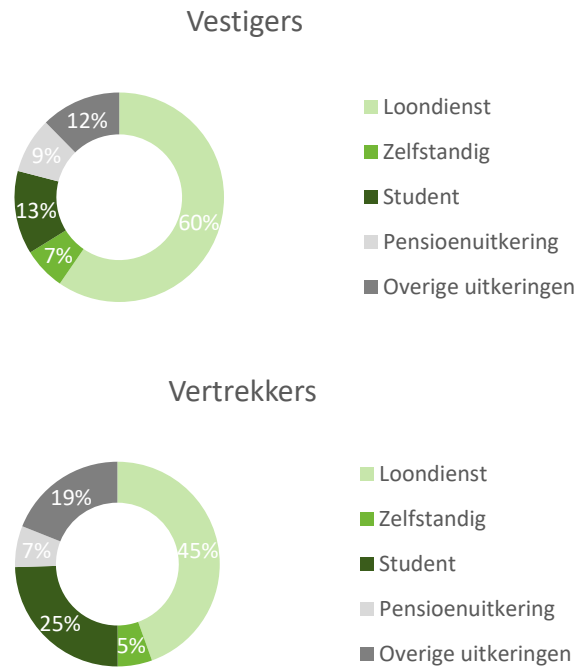

Bron: CBS-Microdata, 2016

De beschikbare data lopen tot 2016. Inmiddels heeft de gemeente Almere een positief migratiesaldo.

Figuur 3.9: Flevoland: Vestigers en vertrekkers naar inkomensbron, 2016

CBS-Microdata, 2016.

Wat meespeelt bij het wegtrekken van jonge alleenstaande huishoudens is het feit dat Flevoland geen universiteit heeft, en er ook weinig hoger onderwijs in de provincie is. Dit beeld zien we terug in de verhuisbewegingen. Studenten verlaten de provincie. Van de vertrekkende huishoudens is een kwart student. Een belangrijk deel daarvan zijn studenten die voor hun studie naar Amsterdam of Utrecht trekken. Flevoland kent een jaarlijks vertrekoverschot van 1.000

studenten. Dit fenomeen is echter niet nieuw, waarbij er de afgelopen jaren een stabiel aantal studenten de regio verlaat.

Maar niet alle hoogopgeleiden die de provincie verlaten zijn studenten. Een belangrijk deel zijn de mensen die in loondienst werken (45%). Vestigers zijn vaak mensen in loondienst (zes op de tien). Een belangrijke groep daarin zijn de middelbaaropgeleide paren en gezinnen die zich in Flevoland vestigen. Opvallend is dat het percentage overige uitkeringen (19%) bij vertrekkers hoger ligt dan bij de vestigers (12%); mensen met een uitkering verlaten de provincie vaker dan dat zij zich vestigen.

Vestiging van middeninkomens

Per saldo vestigen middeninkomens zich in Flevoland. Er is een vertrekoverschot van de corporatiedoelgroep. Dit zijn waarschijnlijk ook vaak studenten in opleiding met nog een laag inkomen.

De achtergrond van verhuizers naar etniciteit geeft een minder specifiek beeld. Zowel autochtonen als etnische minderheden verlaten de regio. De laatste jaren vertrekken er per saldo meer mensen met een migratieachtergrond dan er zich vestigen. Het sterke vermoeden is dat samenhangt met de AZC's die in de provincie gevestigd zijn. De genoemde ontwikkelingen hebben betrekking op de binnenlandse migratie. Verblijfsgerechtigden die naar een AZC komen worden ingeschreven in de Basisregistratie Personen (BRP). Op dat moment worden ze door het CBS aangemerkt als immigranten. Als ze daarna doorverhuizen naar een reguliere woning, wordt die verhuizing geregistreerd als een binnenlandse verhuizing. Met name in kleinere gemeenten met een AZC kan dit hierdoor de cijfers met betrekking tot vestigers en vertrekkers aanzienlijk vertekenen. Alleen Almere en Lelystad hebben een positief vestigingsoverschot van mensen met een migratieachtergrond. Dit betreft binnenlandse verhuizers.

Een deel van deze mensen behoort tot de groep huishoudens met kinderen met een hogere kans op schooluitval¹⁹.

---

¹⁹ De Witte, Van Klaveren en Smets, 2015; Smets en Van Der Lelij, 2018

4 Onderwijs

In dit hoofdstuk zoomen we nader in op het verband tussen migratiepatronen en de onderwijsprestaties in Flevoland. Daarnaast schetsen we de ontwikkeling van de onderwijsresultaten in het primair en voortgezet onderwijs voor Flevoland door de tijd. Waar relevant vergelijken we gemeenten en wijken binnen Flevoland en maken we onderscheid in ontwikkelingen voor Flevoland en de omliggende gebieden.

Conclusies:

- In gebieden waar meer hoogopgeleiden zich vestigen, is het slagingspercentage van leerlingen op de HAVO hoger en wordt vaker het advies 'hoog' afgegeven in het primaire onderwijs.
- Flevoland heeft naar verhouding met omliggende gebieden zoals Amsterdam, Het Gooi en Vechtstreek en Utrecht relatief weinig lagere schoolleerlingen met een advies hoog. Flevoland is daarin vergelijkbaar met Noord-Overijssel, Veluwe en de Zaanstreek.
- Door de tijd zijn de onderwijsresultaten in Flevoland beter geworden. De schooluitval in het voortgezet onderwijs en het MBO daalde in recente jaren, voornamelijk in Almere. De daling was echter minder sterk dan in de omliggende regio's, waardoor de schooluitval in Flevoland, hoewel gedaald, nu behoort tot de hoogste in de onderscheiden gebieden, vergelijkbaar met de schooluitval in Groot-Amsterdam. Binnen de provincie nam in Lelystad de schooluitval de afgelopen jaren juist wat toe. Het aandeel afstromers (leerlingen die overstappen naar een lager schooltype,

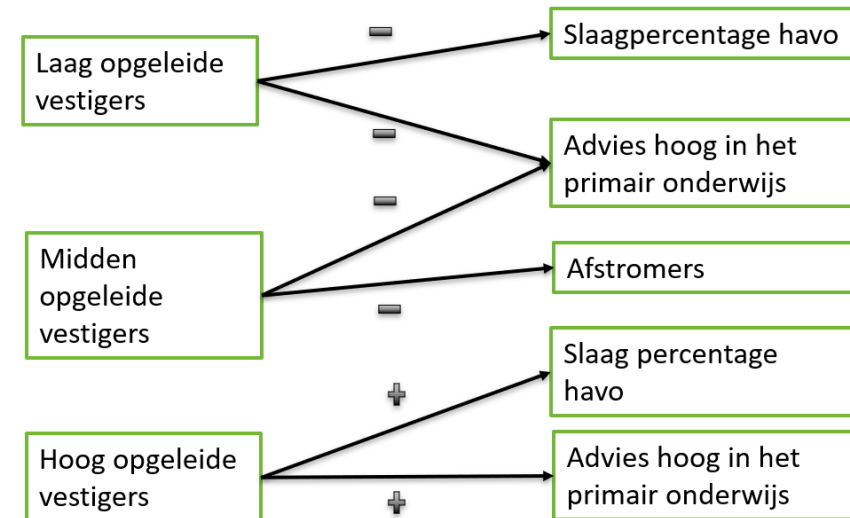
²⁰ Afstromen betekent dat een leerling die niet mee kan komen overstapt naar een lager schooltype, bijvoorbeeld van VMBO-T naar VMBO-K, of van VWO naar HAVO.

bijvoorbeeld van VMBO-T naar VMBO-K of van VWO naar HAVO) neemt af; het aandeel opstomers blijft stabiel.

- Flevoland leid vooral middelbaar opgeleiden op in vergelijking met de omliggende gebieden. Dit heeft betekenis voor het arbeidspotentieel in het gebied. Daarnaast heeft Flevoland geen universiteit en weinig hoger onderwijs. Studenten gaan daarom veelal in een andere provincie studeren.

4.1 Samenhang migratie en schoolprestaties

Figuur 4.1: Samenhang tussen opleidingsniveau vestigers en schoolprestaties, 2006 - 2016²⁰

Bron: CBS-Microdata 2006 - 2016, DUO, CBS, 2017

Zoals in hoofdstuk 2 beschreven is er een samenhang tussen het opleidingsniveau van ouders en de schoolprestaties van kinderen²¹ en tussen het opleidingsniveau van ouders en de schooladviezen van kinderen²².

“De aanwezigheid van onderwijsinstellingen is een belangrijke factor in de input van menselijk kapitaal. Winters (2011) toont aan dat ‘immigratie naar ‘slimme steden’ (met een hoog opleidingsniveau) grotendeels te wijten valt aan mensen die hogere opleidingen willen volgen. De slimme steden groeien omdat deze groep migranten in de stad blijft wonen na het afronden van de opleiding”²³

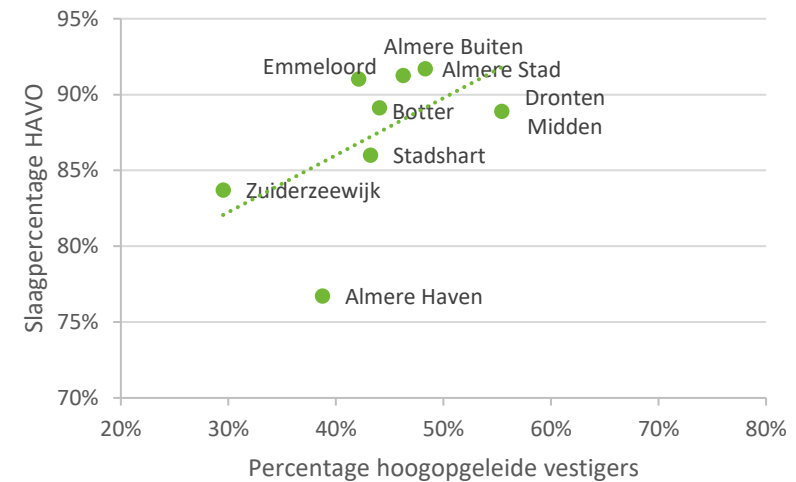
In bovenstaand schema is de samenhang tussen migratie en schoolprestaties voor Flevoland weergegeven. Uit correlatie-toetsen blijkt dat wanneer er zich meer laag opgeleiden vestigen in Flevoland, het slaagpercentage havo en het advies hoog in het primair onderwijs significant lager ligt. Ook de vestiging van meer middelbaar opgeleiden heeft een negatief verband met het aandeel leerlingen met een advies hoog in het primair onderwijs. De vestiging van hoog opgeleiden heeft juist een positieve samenhang met het slaagpercentage havo en advies hoog in het primair onderwijs.

In de volgende figuren zoomen we nader in op de belangrijkste verbanden.

²¹ Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, p119; Wolbers, M. H., & Ultee, W. C. (2013). Driegeraties-en tweelouersvragen over het opleidingsniveau van mannen en vrouwen in Nederland. *Mens en maatschappij*, 88(3), p276-299; Dronkers, J. & de Graaf, P. (1995). Ouders en het Onderwijs van hun Kinderen, pp. 46-66 in J. Dronkers & W. Ultee (eds.), *Verschuivende Ongelijkheid in Nederland. Sociale Gelaagdheid en Mobiliteit*.

Betere onderwijsresultaten in gebieden waar zich veel hoogopgeleiden vestigen

Figuur 4.2: Flevoland: Verband vestiging hoogopgeleiden en slaagpercentage HAVO, 2019

Bron: CBS-Microdata, 2006-2016, DUO, CBS, 2017.

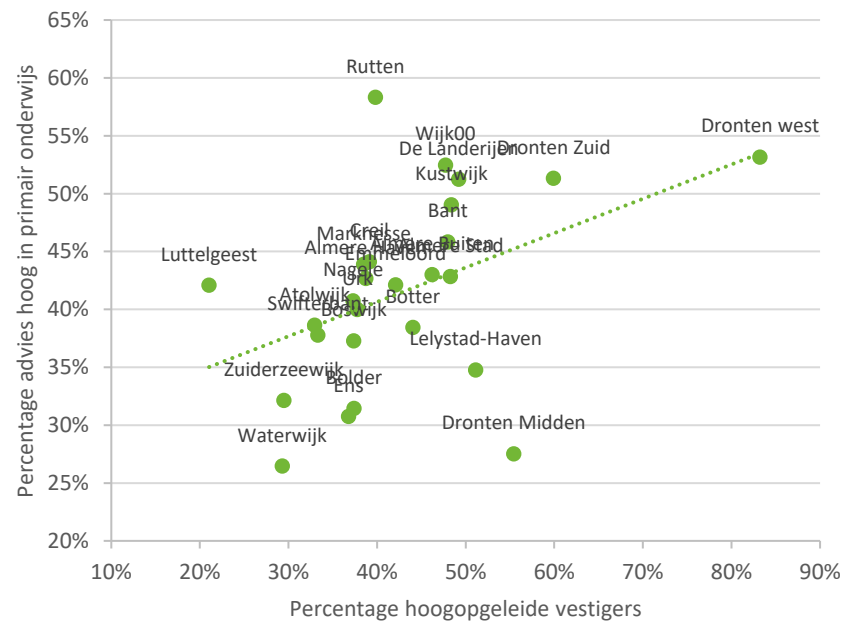
Uit de bovenstaand figuur blijkt dat in wijken waar zich veel hoogopgeleiden vestigen, het slaagpercentage HAVO in de betreffende wijk hoger is. Deze gegevens zijn alleen beschikbaar voor wijken met een voortgezet onderwijs instelling. In wijken zoals Almere Stad en Dronten Midden vestigen naar verhouding meer hoogopgeleiden. In deze wijken ligt het slaagpercentage

²² Inspectie van het Onderwijs. (2018). De staat van het onderwijs. *Onderwijsverslag 2016/2017*, p23.

²³ Herbst, M. and Rok, J. (2013). Mobility of human capital and its effect on regional economic development. *Review of theory and empirical literature*. Centre for European Regional and Local Studies.

substantieel hoger dan in wijken zoals Almere Haven en Zuiderzeewijk, waar juist minder hoogopgeleiden naartoe verhuizen. Het tegenovergestelde beeld zien we in de praktijk ook. In wijken waar het percentage laagopgeleide vestigers hoger ligt, is het slaagpercentage HAVO lager. Bij deze uitkomsten speelt ook mee dat hoogopgeleiden zich vaker vestigen in gebieden waar al veel hoogopgeleiden wonen en laagopgeleiden zich vaker vestigen in gebieden waar al veel laagopgeleiden wonen.

Figuur 4.3: Flevoland: Verband vestiging hoogopgeleiden en advies hoog in primair onderwijs, 2019

Bron: CBS-Microdata, 2006-2016, DUO, CBS, 2017.

Ook in het primair onderwijs zijn er significante verbanden. In wijken waar het percentage hoogopgeleide vestigers hoger ligt, is het percentage advies hoog

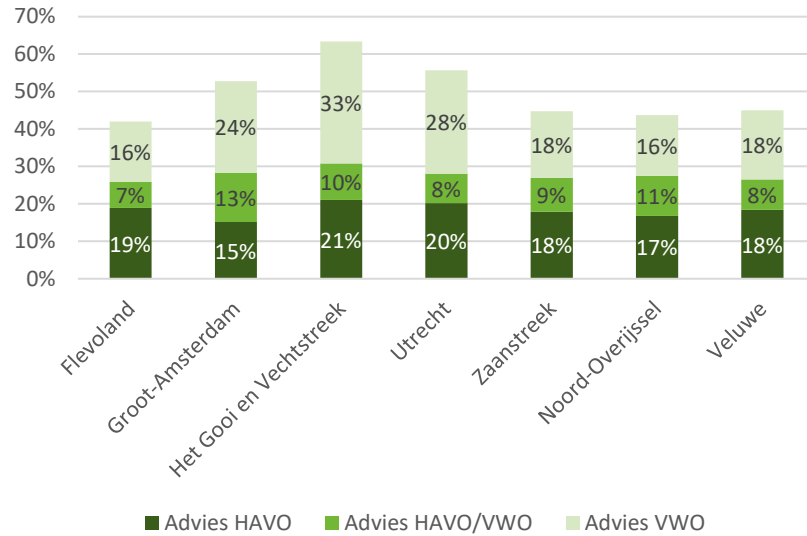
(HAVO/VWO) in het primair onderwijs ook hoger. In Waterwijk en Zuiderzeewijk ligt het percentage hoogopgeleide vestigers op 30%. Het aandeel leerlingen in het primair onderwijs dat een hoog advies krijgt ligt slechts op 25% à 35%. Ook hier geldt een significant tegenovergesteld verband. In wijken waar zich meer laagopgeleiden vestigen, ligt het aandeel leerlingen met een advies hoog in het primair onderwijs ook lager. Ook als zou worden gecorrigeerd voor de gebieden die verder buiten de puntenwolk liggen (Dronten West, Dronten Midden, Rutten en Luttegeest) blijft een duidelijk verband zichtbaar. Wederom moet worden opgemerkt dat hoogopgeleiden zich vaker vestigen in gebieden waar al veel hoogopgeleiden wonen en vice versa.

4.2 Schoolprestaties Flevoland ten opzichte van omliggende gebieden

In de vorige paragraaf werd het verband tussen migratie en onderwijsresultaten geschetst. In deze paragraaf gaan we nader in op de ontwikkelingen in de schoolprestaties en verschillen in resultaten met omliggende gebieden.

Primair onderwijs

Figuur 4.4: Flevoland en omliggende gebieden: Schooladvies in het primair onderwijs, 2019

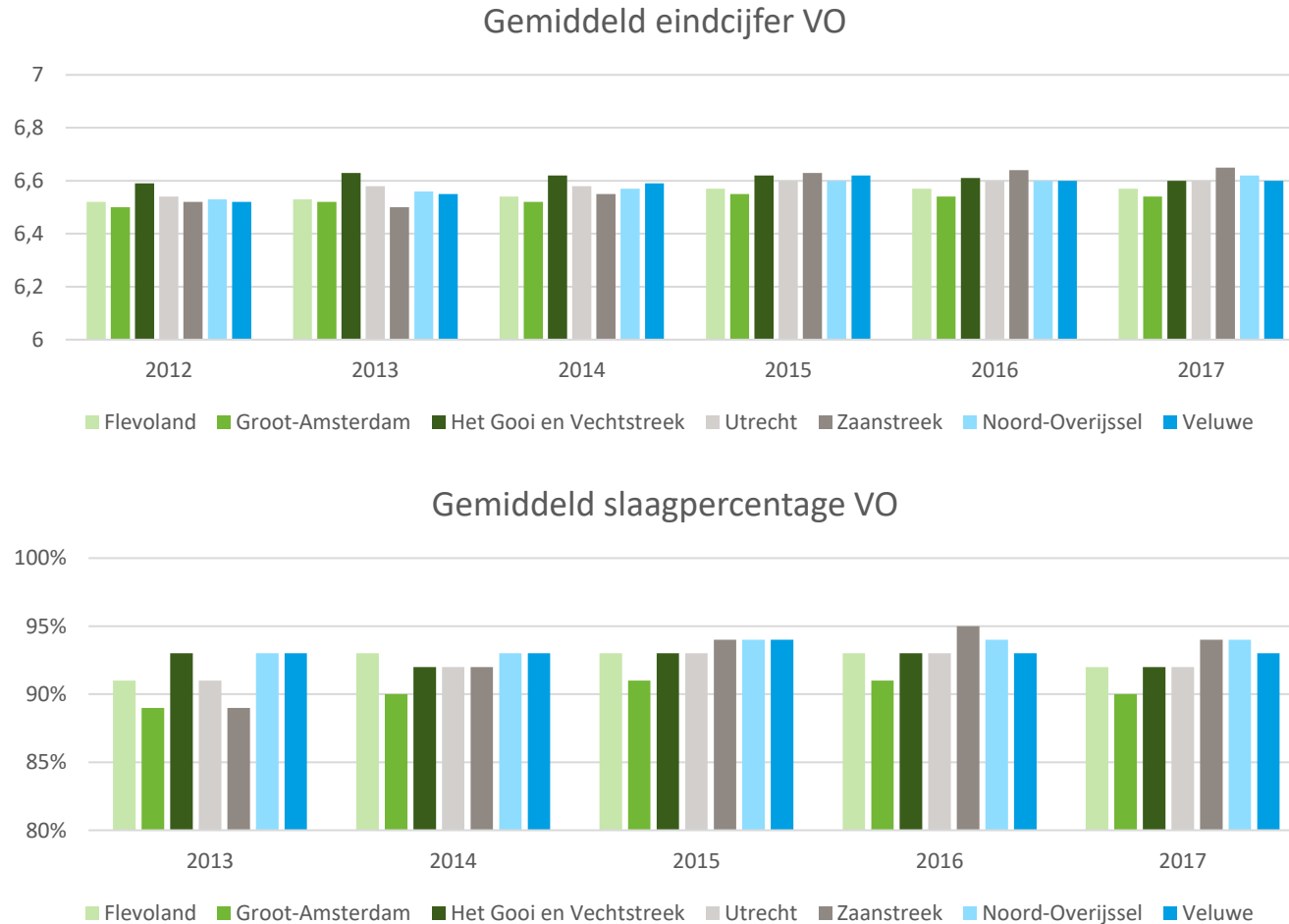

Bron: DUO, CBS, 2017.

Flevoland heeft in vergelijking met de omliggende regio's weinig lagere schoolleerlingen met een advies voor het volgen van een hogere opleiding (HAVO, HAVO/VWO, VWO). Flevoland is daarin vergelijkbaar met Noord-Overijssel, Veluwe en de Zaanstreek. In het Gooi en Vechtstreek, Utrecht en Groot-Amsterdam ligt het aandeel afgifte van advies hoog in het primair onderwijs juist hoger. Een mogelijke verklaring kan zoals beschreven het opleidingsniveau van de ouders zijn. Kinderen van hoogopgeleide ouders krijgen meer ondersteuning van de ouders en leraren en hoogopgeleide ouders zijn mondiger ten aanzien van het sturen op een hoger schooladvies dan lager opgeleide ouders. Hierdoor kan het zo zijn dat leerlingen van hetzelfde niveau in het ene gebied een hoger advies krijgen dan in het andere gebied.

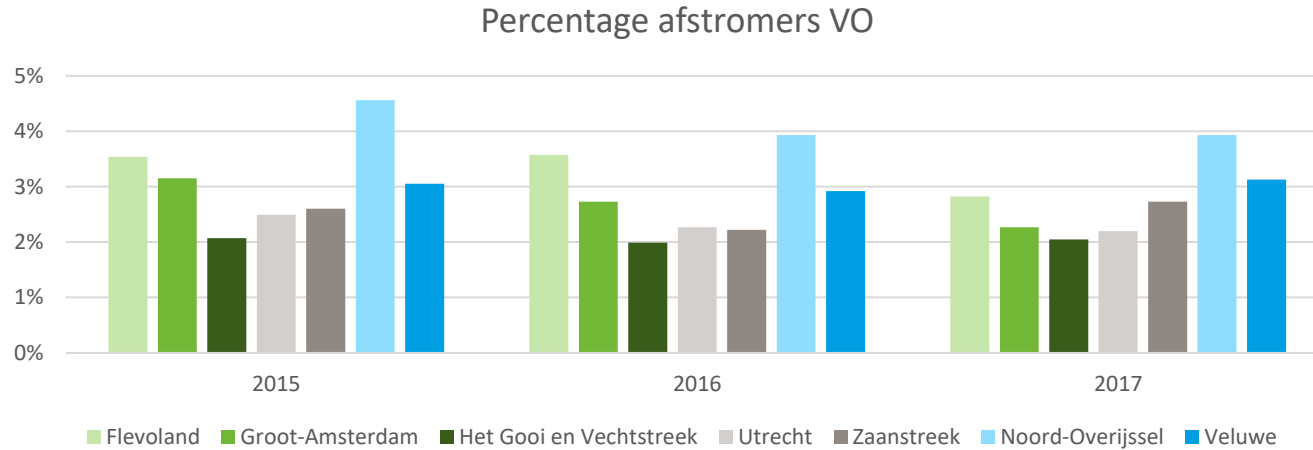
Voortgezet onderwijs

Figuur 4.5: Flevoland en omliggende gebieden: Gemiddeld eindcijfer VO en slaagpercentage VO, 2012 - 2017

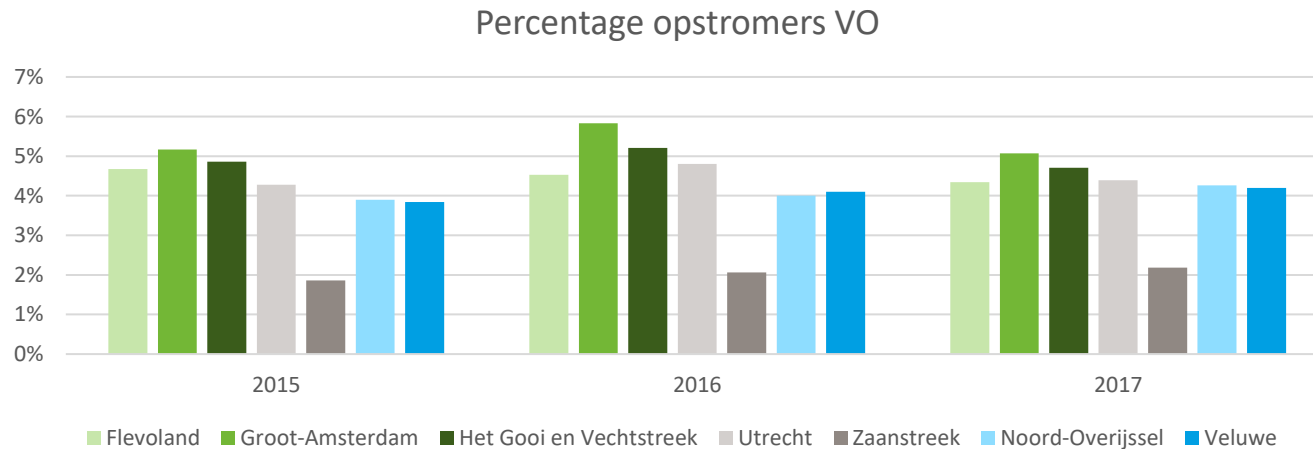

Het gemiddeld eindcijfer VO nam in Flevoland licht toe van 6,5 in 2012 naar 6,6 in 2017. Dit is een vergelijkbare stijging met omliggende gebieden. Het gemiddeld cijfer ligt in Flevoland wat lager dan in de Zaanstreek, Veluwe en Noord-Overijssel, regio's die naar opleidingsniveau van de inwoners lijken op Flevoland. Het gemiddelde eindcijfer is hoger dan in Groot-Amsterdam.

Figuur 4.6: Flevoland en omliggende gebieden: Percentage afstromers en opstromers VO, 2006 - 2016

Afstromen betekent dat een leerling die niet mee kan komen overstapt naar een lager schooltype, bijvoorbeeld van VMBO-T naar VMBO-K, of van VWO naar HAVO. Naar verhouding heeft Flevoland, net als Noord-Overijssel, een hoger percentage afstromers dan de omliggende gebieden. Het aandeel afstromers in Flevoland neemt wel af.

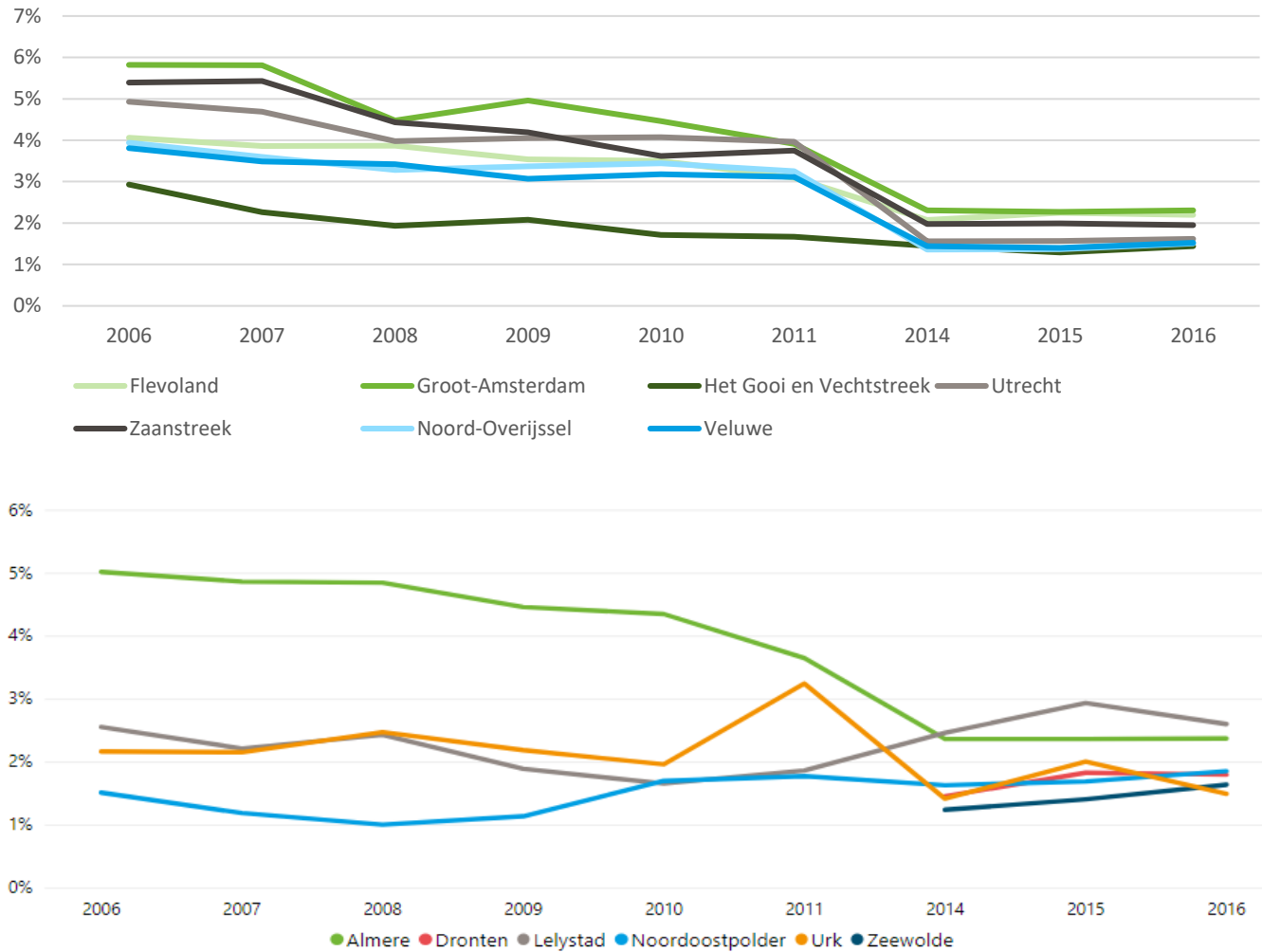

Opstromen betekent dat een leerling overstapt naar een hoger schooltype. Het aandeel opstromers in Flevoland is stabiel. Ook ligt dit in Flevoland vrij hoog in vergelijking met Noord-Overijssel, Veluwe en Zaanstreek. In de Zaanstreek ligt het percentage opstromers in het voorgezet onderwijs substantieel lager dan in de andere omliggende regio's.

Bron: DUO

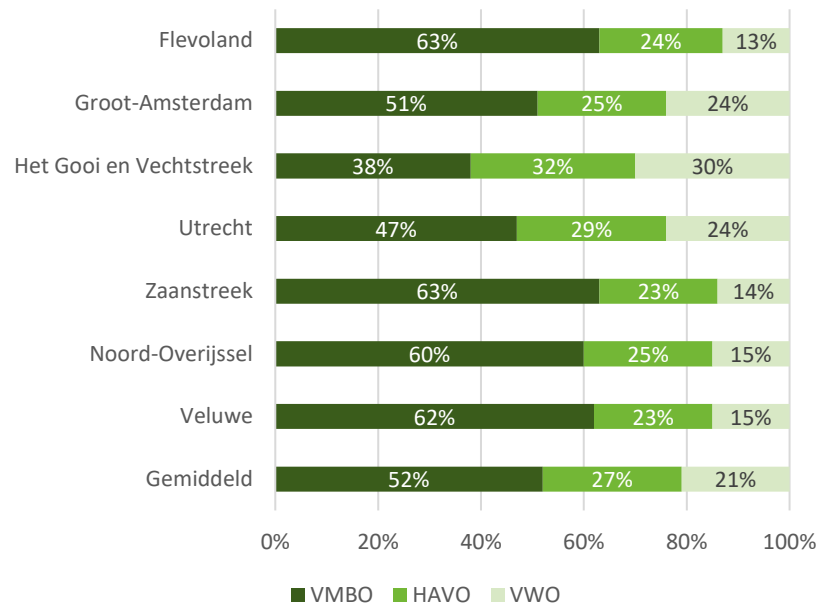
Figuur 4.7: Flevoland en omliggende gebieden: Percentage schooluitval VO en MBO, 2006 - 2016

Bron: DUO

De schooluitval in het VO en MBO is in alle onderscheiden gebieden gedaald in de afgelopen tien tot vijftien jaar. In de periode tussen 2006 en 2011 lag de schooluitval in Flevoland rond de 3% tot 4%, hoger dan Het Gooi en Vechtstreek en in minder mate de Veluwe, maar lager dan Groot-Amsterdam, Zaanstreek en Utrecht. De afgelopen jaren is de schooluitval in het VO en de MBO in alle onderscheiden gebieden gedaald. De daling was in Flevoland echter minder groot dan de andere gebieden. Daardoor behoort de schooluitval in Flevoland nu bij de hoogste van de onderscheiden gebieden, vrijwel gelijk aan de schooluitval in Groot-Amsterdam. De grootste daling in schooluitval binnen Flevoland, vond plaats in Almere. In Lelystad is de schooluitval juist wat toegenomen. Gezien de sterke relatie tussen schooluitval, kansen op werk en de arbeidsmarkt situatie in Lelystad is het cruciaal hier werk van te maken.

Figuur 4.8.: Flevoland en omliggende gebieden: Verdeling geslaagden voortgezet onderwijs naar opleidingsniveau, 2017

Bron: DUO, CBS, 2017.

In vergelijking met veel omliggende regio's halen in Flevoland naar verhouding weinig leerlingen een VWO-diploma. Daarentegen halen naar verhouding veel leerlingen een VMBO-diploma. Flevoland leidt in vergelijking met de omliggende gebieden veel middelbaar opgeleiden op. Dit heeft gevolgen voor het arbeidspotentieel in de provincie. Daarnaast heeft Flevoland geen universiteit en weinig hoger onderwijs. Leerlingen die de MBO hebben afgerond in de provincie gaan naar elders om onderwijs aan een HBO te volgen. Studenten gaan in een andere provincie aan een universiteit studeren. Sommige van hen blijven in Flevoland wonen en reizen naar hun studie, anderen verhuizen uit de

provincie. Wanneer studenten werk vinden en een sociaal netwerk opbouwen in de nieuwe regio van vestiging, raken zij meer gebonden aan de nieuwe regio en zijn zij minder bereid om terug te keren naar de regio van herkomst. Daar komt bij dat er in Flevoland in de hogere sectoren naar verhouding weinig arbeidsplaatsen zijn. Deze omstandigheden zorgen er in samenhang voor dat naar verhouding veel hoogopgeleiden de provincie verlaten.

5 Vestigingsklimaat

De aanwezigheid van menselijk kapitaal in de vorm van een beroepsbevolking met hoogwaardige kennis, vaardigheden en competenties draagt in positieve zin bij aan de groei van productiviteit en daarmee aan economische groei²⁴. Als in een regio veel werknemers aanwezig zijn die kennis uitwisselen, als zij tussen bedrijven van baan wisselen maar ook in informele zin, leidt dat tot concurrentievoordeel voor de regio²⁵. Voor een goede regionale economie is zoals in hoofdstuk 2 beschreven diversiteit in bedrijvigheid een belangrijke factor²⁶. Om deze diversiteit te bewerkstelligen is dus ook diversiteit nodig in de niveaus van werknemers. Hoofdstuk 5 gaat in op de bedrijvigheid in de provincie, het aanwezige arbeidspotentieel en de (woon-werk)relaties met de omliggende gebieden.

Conclusies:

- Flevoland heeft naar verhouding veel bedrijvigheid in sectoren die een lager en een middelbaar opgeleid werknemersbestand vragen.
- Flevoland kent naar verhouding ook veel middelbaar opgeleiden in de beroepsbevolking.
- Flevoland heeft meer inwoners die behoren tot de werkzame beroepsbevolking dan arbeidsplaatsen, naar verhouding veel inwoners werken buiten de provincie.
- Zowel Almere als Lelystad hebben de sterkste woon-werkrelatie met Amsterdam. In Amsterdam is natuurlijk ook veel werkgelegenheid. De andere gemeenten in de provincie hebben die relatie met Amsterdam veel

²⁴ Park, J. (2006) Dispersion of human capital and economic growth. *Journal of Macroeconomics* 28(3), p520-521; Sianesi, B. & Van Reenen, J. (2003) The returns to education: *Macroeconomics. Journal of Economic Surveys* 17(2) p195.

minder. Noordoostpolder en Dronten zijn veel meer georiënteerd op Zwolle en Kampen, Zeewolde vooral op nabijgelegen gemeenten op de Veluwe en in Utrecht. Urk lijkt een autonoom gebied op het terrein van de werkgelegenheid.

- De toegenomen druk op de woningmarkt in Groot-Amsterdam, Utrecht en ook in Het Gooi en Vechtstreek, kan ervoor zorgen dat Flevoland een aantrekkelijk woonalternatief wordt voor werknemers uit de omliggende gebieden. Aan de oostkant van de provincie neemt ook de druk op de woningmarkt in met name Zwolle sterk toe.
- Gezien de eenzijdigheid in het opleidingsniveau binnen de provincie en de wisselwerking tussen de aanwezigheid van werknemers en de aanwezigheid van werkgelegenheid, ligt het voor de hand in te zetten op het aantrekken van hoogopgeleiden (beroepsniveau 4) en het stimuleren en aantrekken van hoogwaardige bedrijvigheid. Dit is van belang om een meer diversiteit in het bedrijvenaanbod in Flevoland te realiseren. Meer diversiteit is een stimulans voor de regionale economie. Tevens kan gekeken worden naar de mogelijkheden om de in Flevoland woonachtige beroepsbevolking bij te scholen of om te scholen.
- En daarnaast op het zorgen voor een gunstig en onderscheidend vestigingsklimaat voor bedrijven.

5.1 Aanwezigheid bedrijvigheid

Van 21 onderscheiden bedrijfssectoren zijn er 18 (in enige omvang) aanwezig in Flevoland en in de omliggende regio's. In vergelijking met het gemiddelde

²⁵ Breschi, S. & F. Lissoni (2003), *Mobility and social networks of inventors: knowledge spillovers revisited*, CESPRI working paper 142, Milaan: Bocconi Universiteit.

²⁶ *Weterings, A. F. van Oort, O. Raspe & Th. Verburg (2007), Clusters en regionaleconomische groei, Rotterdam/ Den Haag: NAI Uitgevers/Ruimtelijk Planbureau.*

van Flevoland en de omliggende regio's, is Flevoland in aantal arbeidsplaatsen dominant in vier sectoren:

- Landbouw, bosbouw en visserij
- Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening
- Industrie
- Groothandel en detailhandel; reparatie van auto's

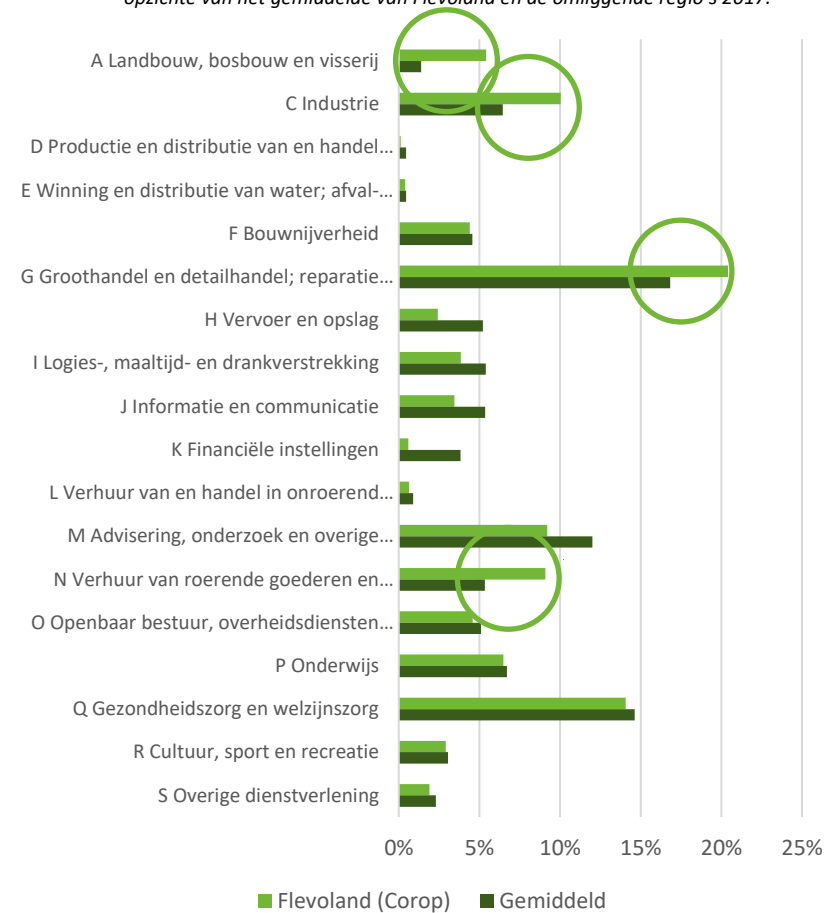
Hoewel het in aantal arbeidsplaatsen niet de grootste sector is in Flevoland, is de sector Landbouw, bosbouw en visserij naar verhouding het meest dominant ten opzichte van de gemiddelde situatie in Flevoland en de omliggende regio's. Groothandel en detailhandel is in Flevoland gemeten naar het aantal arbeidsplaatsen de grootste sector. Dat geldt gemiddeld ook voor Flevoland en de omliggende regio's, maar in Flevoland is deze sector naar verhouding nog groter. Het aantal arbeidsplaatsen in de sector 'Verhuur van roerende goederen in overige zakelijke dienstverlening' hangt samen met de aanwezigheid van grote autoleasemaatschappijen in de provincie. Ook het grote aantal arbeidsplaatsen in de reparatie van auto's hangt hiermee samen; de leasemaatschappijen onderhouden in Flevoland hun vloot.

Sectoren die in Flevoland ten opzichte van het gemiddelde van de provincie en de omliggende gebieden het sterkst zijn ondervertegenwoordigd zijn:

- Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening
- Financiële instellingen
- Vervoer en opslag
- Informatie en communicatie

De sector 'Vervoer en opslag' is in de gemeente Zeewolde wel bovengemiddeld vertegenwoordigd.

Figuur 5.1: Aanwezigheid bedrijvigheid (op basis van aantal arbeidsplaatsen) in Flevoland ten opzichte van het gemiddelde van Flevoland en de omliggende regio's 2017.

Bron: LISA, 2017

De dominante sectoren in Flevoland sluiten aan bij het beeld van veel werkgelegenheid voor werknemers die lager en middelbaar zijn opgeleid. De sectoren

die zijn ondervertegenwoordigd zijn, met uitzondering van vervoer en opslag, sectoren die werkgelegenheid bieden voor hoger opgeleide werknemers. Deze sectoren zijn sterk vertegenwoordigd in Groot Amsterdam, Utrecht en Het Gooi en Vechtstreek.

De vier dominante sectoren in Flevoland zijn als volgt verspreid over de gemeenten in de provincie:

Tabel 5.1: Provincie Flevoland, aanwezigheid van de vier dominante sectoren in de gemeenten binnen de provincie (groen kader) en andere naar verhouding grote sectoren, 2017

	Landbouw, bosbouw, visserij	Verhuur roerende goederen	Industrie	Groothandel en detailhandel	Vervoer en opslag	Logies, maaltijd en drankverstreking	Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening	Gezondheidszorg en welzijnszorg
Almere		+	++	++	++	++	++	++
Dronten	+							
Lelystad			+	+		+	+	+
Noord-oostpolder	++	+	+					
Urk			+					
Zeewolde					+	+		

Bron: LISA, 2017

Zeewolde kijkt wat betreft de werkgelegenheid wat af van de andere gemeenten, omdat de werkgelegenheid in Zeewolde in andere dan de vier dominante sectoren is. Zeewolde heeft naar verhouding veel arbeidsplaatsen in de sectoren 'Vervoer en opslag' en 'Logies, maaltijd en drankverstreking'. Voor Urk geldt in zekere zin hetzelfde, Urk heeft naast werkgelegenheid in de sector Industrie naar verhouding veel werkgelegenheid in de sectoren 'Groothandel en detailhandel' en 'Verhuur van roerende goederen'. Echter, op de schaal van de provincie is de werkgelegenheid in deze sectoren in Urk beperkt. Almere en, in minder mate, Lelystad, hebben naast de genoemde vier sectoren naar verhouding meer arbeidsplaatsen dan de andere gemeenten in de provincie in de sectoren 'Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening' en 'Gezondheidszorg en welzijnszorg'. Daarnaast heeft Almere, door haar omvang, veel werkgelegenheid in de sectoren 'Vervoer en opslag' en 'Logies, maaltijd en drankverstreking'.

Overigens zijn positieve signalen zichtbaar ten aanzien van het vestigingsklimaat in de provincie. Het Platform Bedrijven en Kantoren (Plabeka) monitort de kantoren- en bedrijventerreinenmarkt in de MRA. De laatste monitor (2018/2019) laat zien dat er een vestigingsoverschot is ontstaan van bedrijven in Almere en Lelystad; er vestigen zich meer bedrijven vanuit Amsterdam in Almere en Lelystad dan omgekeerd.

5.2 Aanwezigheid arbeidspotentieel

Zoals in hoofdstuk 2 beschreven, kent Flevoland ten opzichte van de omliggende regio's veel inwoners met een middelbaar opleidingsniveau en naar verhouding minder hoogopgeleide inwoners. Het aandeel lager opgeleide inwoners is vergelijkbaar met de omliggende regio's. Een grotere differentiatie in de

bedrijvigheid in de provincie vraagt ook differentiatie in het opleidingsniveau van inwoners.

De International Standard Classification of Occupations 2008 (ISCO 2008) deelt beroepsniveaus in vier klassen in:

1. Eenvoudige routinematige taken; elementair of lager onderwijsniveau vereist.
2. Weinig tot middelmatig complexe taken; lager of middelbaar onderwijsniveau vereist.
3. Complexe taken; middelbaar of hoger onderwijsniveau vereist.
4. Zeer complexe gespecialiseerde taken; hoger of wetenschappelijk onderwijsniveau vereist.

Er zijn verbanden tussen de onderwijsprestaties in een gebied en het beroepsniveau van de bevolking in het gebied. Een analyse van deze verbanden laat zien dat een hoog aandeel lage schooladviezen in het primair onderwijs en een hoog percentage afstromers in het middelbaar onderwijs samenhangen met de aanwezigheid van naar verhouding veel mensen met beroepsniveaus 1 en 2. Tegelijk is er een samenhang tussen hoge schooladviezen in het primair onderwijs, het aandeel opstomers in het middelbaar onderwijs, het slagingspercentage op de havo en de aanwezigheid van mensen met beroepsgroep 3. Bij beroepsgroep 4 zijn de verbanden minder eenduidig. We vinden een negatief verband tussen het slagingspercentage vmbo en de aanwezigheid van mensen met beroepsgroep 4. Met andere woorden: als er in een gebied veel mensen slagen voor het vmbo zijn er minder mensen in beroepsgroep 4. Maar een positief verband tussen opstrooming, slagingspercentages havo en vwo en de aanwezigheid van beroepsgroep 4 was met de beschikbare data niet aan te tonen.

5.3 Effect beroepsbevolking op vestigingsklimaat

Er is dus een samenhang tussen schoolprestaties en de beroepsgroepen van de bevolking, zeker waar het de beroepsgroepen 1, 2 en 3 betreft. Echter is het effect van de aanwezigheid van een beroepsbevolking naar beroepsniveaus op het vestigingsklimaat minder eenvoudig te duiden. Dit is mede afhankelijk van de aard van de aanwezige werkgelegenheid, de bereikbaarheid (in afstand en reistijd) en de aantrekkelijkheid van aanwezige woonmilieus voor werknemers met verschillende achtergronden. Over het algemeen hebben hoger opgeleide medewerkers een grotere actieradius dan werknemers met een lagere opleiding; werknemers met een hogere opleiding zijn bereid verder en ook langer te reizen naar hun werk. De goede bereikbaarheid van het werk is daarbij wel een randvoorwaarde. Dit betekent dat aantrekkelijke werkgelegenheid voor hoogopgeleiden niet zonder meer betekent dat men voor het werk verhuist. Als men elders aantrekkelijk kan wonen en de bereikbaarheid (afstand en reistijd) is goed, dan is de wens om te verhuizen bij deze groep minder groot dan bij de andere beroepsgroepen.

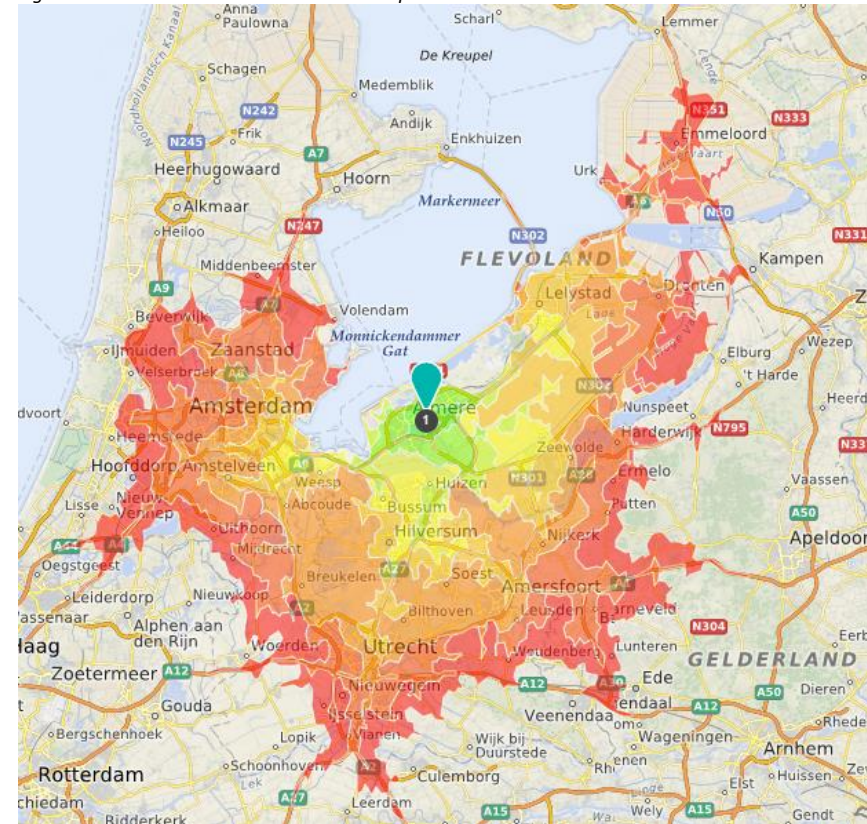
Tabel 5.2: Woonwerkrelaties beroepsbevolking provincie Flevoland, 2016

		Werkgelegenheid		
		Werkt in Flevoland	Werkt buiten Flevoland	Totaal
Werkzame beroepsbevolking	Woont in Flevoland	50%	50%	100%
	Woont buiten Flevoland	67%		
	Totaal	33%		
		100%		

Bron: CBS

Veel inwoners van Flevoland werken buiten de provincie. Van de werkzame beroepsbevolking in de provincie werkt 50% in Flevoland en werkt 50% buiten de provincie. Van de banen in de provincie wordt twee derde ingevuld door inwoners van de provincie en wordt een derde ingevuld door werknemers van buiten de provincie. Flevoland heeft meer inwoners die behoren tot de werkzame beroepsbevolking dan arbeidsplaatsen, naar verhouding veel inwoners werken buiten de provincie.

Figuur 5.2: Bereikbaarheid in 45 minuten per auto vanuit Almere

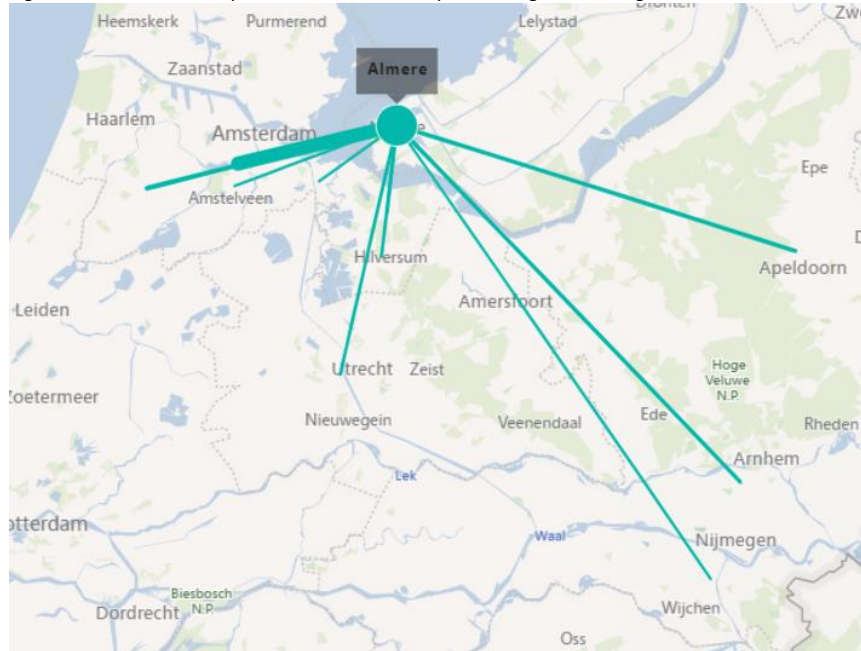

Bron: Open Route Service

Vanuit Almere is met de auto in 45 minuten een belangrijk deel van de omliggende grote steden, en de daar aanwezige werkgelegenheid, te bereiken. In deze tijd is het mogelijk om zowel Amsterdam als Utrecht als Amersfoort te bereiken.

Woon-werkrelaties Almere

Figuur 5.3: Woon-werkpendel werkzame beroepsbevolking woonachtig in Almere, 2016

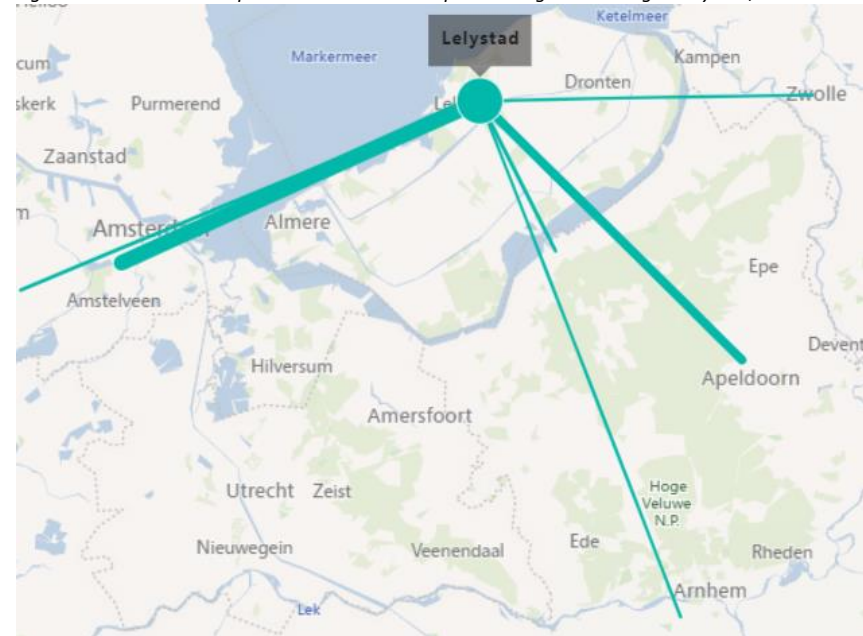
Bron: CBS

Almere heeft een sterke woon-werkrelatie met Amsterdam. Van de inwoners van Almere die behoren tot de werkzame beroepsbevolking en die buiten de provincie werken, werken er de meeste in Amsterdam. Het betreft ongeveer een derde van alle mensen die behoren tot de werkzame beroepsbevolking in Almere en die buiten de provincie werken. Omgekeerd is overigens ook het geval, van de werknemers van buiten de provincie die in Almere werken, komen de meesten uit Amsterdam. Dit aandeel is wel kleiner, namelijk ruim 10%.

Overigens werkt een derde van de werkzame beroepsbevolking die in Almere woont, ook in Almere zelf.

Woon-werkrelaties Lelystad

Figuur 5.4: Woon-werkpendel werkzame beroepsbevolking woonachtig in Lelystad, 2016

Bron: CBS

Voor Lelystad geldt ook dat de meeste pendel plaatsvindt met Amsterdam. Van de mensen die behoren tot de werkzame beroepsbevolking in Lelystad die niet in de provincie werken, werkt zo'n 20% in Amsterdam. Omgekeerd ligt dit anders, werknemers van buiten de provincie die Lelystad werken, wonen vaak in Kampen en Zwolle, samen ruim 10% van de werknemers van buiten de

provincie die in Lelystad werken. Voor Lelystad geldt dat de werkzame beroepsbevolking geregeld ook in Lelystad werkt. Het betreft zo'n 40% van deze groep.

Woon-werkrelaties Noordoostpolder

Voor de gemeente Noordoostpolder geldt dat als inwoners die buiten de provincie werken, dat vaak in Zwolle of Kampen is. Omgekeerd is er een sterke relatie met de gemeente Steenwijkerland; werknemers van buiten de provincie die in Noordoostpolder werken, wonen vaak in Steenwijkerland.

Woon-werkrelaties Dronten

Inwoners van Dronten hebben de sterkste woon-werkrelaties met de gemeenten Zwolle, Kampen en Harderwijk. Zwolle en Kampen zijn ook de gemeenten van waaruit naar verhouding veel inwoners werken in Dronten.

Woon-werkrelaties Zeewolde

Inwoners van Zeewolde die buiten de provincie werken, werken vaak in Harderwijk, Apeldoorn en Amersfoort. Werknemers van buiten de provincie die in Zeewolde werken, komen vaak van relatief dichtbij, uit Harderwijk, Nijkerk en Ermelo.

Woon-werkrelaties Urk

Urk heeft nauwelijks woon-werkrelaties met gemeenten buiten de provincie Flevoland.

Samenvattend

Inwoners van Almere en Lelystad reizen over grotere afstanden naar hun werk dan de inwoners van de andere gemeenten. Daarbij moet worden aangetekend dat zowel Almere als Lelystad de sterkste woon-werkrelatie hebben met

Amsterdam. In Amsterdam is natuurlijk ook veel werkgelegenheid. Echter, de andere gemeenten in de provincie hebben die relatie met Amsterdam niet of veel minder. Noordoostpolder en Dronten zijn veel meer georiënteerd op Zwolle en Kampen. Zeewolde heeft vooral woon-werkrelaties met nabijgelegen gemeenten op de Veluwe en in Utrecht, en Urk lijkt een autonoom gebied op het terrein van de werkgelegenheid.

5.4 Stimuleren aantrekkelijk vestigingsklimaat

Bedrijven in sectoren die naar verhouding veel werkgelegenheid bieden in beroepsniveau 4, zoals financiële dienstverlening en advisering, onderzoek en overige zakelijke dienstverlening, zijn in Flevoland ondervertegenwoordigd. Bedrijven in deze sectoren zijn zoals aangegeven vaker gevestigd in de regio's Groot-Amsterdam, Utrecht en Het Gooi en Vechtstreek. Vooral de regio Groot-Amsterdam kent een grote woon-werkpendel met Almere en met Lelystad. De bereikbaarheid van met name Almere met Amsterdam is goed. De drempel voor werknemers om naar hun werk te reizen is laag en de incentive om voor het werk te verhuizen daarmee ook.

De toegenomen druk op de woningmarkt in Groot-Amsterdam, Utrecht en ook in Het Gooi en Vechtstreek, kan er wel voor zorgen dat Flevoland een aantrekkelijk woonalternatief wordt voor werknemers uit de omliggende gebieden. Flevoland ligt strategisch ten opzichte van gebieden met veel werkgelegenheid en nabij de A1 en de A28²⁷. Specifiek kan Almere zich onderscheiden als de kosten van aantrekkelijk wonen onderscheidend zijn ten opzichte van de omliggende regio's. De bereikbaarheid van Almere is goed. Dat betekent dat de reisafstand en de reistijd tot werk en opleiding, maar ook tot (culturele) voorzieningen, vanuit Almere goed is. Een verdere ontwikkeling in Almere kan een

---

²⁷ Pieter Tordoir, Netwerkanalyse t.b.v. omgevingsvisie Flevoland, 13 juni 2018.

waterbed-effect tot gevolg hebben, vooral voor Lelystad. Aan de oostkant van de provincie neemt ook de druk op de woningmarkt in met name Zwolle sterk toe.

Tegelijk kan Flevoland zich op economisch gebied onderscheiden met een gunstig vestigingsklimaat. Flevoland heeft ruimte voor bedrijven en kan zorgen voor aantrekkelijke omstandigheden voor bedrijven. Via de grondkosten (Amsterdam geeft ook grond voor bedrijven in erfpacht uit), door het stimuleren van ondernemerschap (ook: zorgen voor een aantrekkelijk klimaat voor startups) en het beperken van bureaucratie voor ondernemers (duidelijke aanspreekpunten, zorgen voor goede afstemming en samenwerking tussen gemeentelijke diensten tegengaan van trage en ingewikkelde vergunningsprocedures). Door te zorgen voor een goede bereikbaarheid over de snelweg en per openbaar vervoer (bijvoorbeeld naar Utrecht). Door te zorgen voor goede technische voorzieningen voor bedrijven (glasvezel). Door het stimuleren en faciliteren van een aantrekkelijke omgeving op plaatsen waar bedrijven zich kunnen vestigen (nabijheid ontspanning, horeca, sportvoorzieningen, etc.). Gezien de eenzijdigheid in het opleidingsniveau binnen de provincie en de wisselwerking tussen de aanwezigheid van werknemers en de aanwezigheid van werkgelegenheid, ligt het voor de hand in te zetten op het aantrekken van hoogopgeleiden (beroepsniveau 4) en het stimuleren en aantrekken van hoogwaardige bedrijvigheid. Dit is van belang om een meer diversiteit in het bedrijvenaanbod in Flevoland te realiseren. Uit onderzoek blijkt zoals beschreven dat meer diversiteit een stimulans is voor de regionale economie. Tevens kan gekeken worden naar de mogelijkheden om de in Flevoland woonachtige beroepsbevolking bij te scholen of om te scholen.

In het volgende hoofdstuk wordt nader ingegaan op de wensen die hoogopgeleiden hebben ten aanzien van hun woning en hun woonomgeving, en op de woonmilieus die voor hen aantrekkelijk zijn.

6 Aantrekkelijke wonen voor hoger opgeleiden

Voor een goede regionale economie is diversiteit in het bedrijfsaanbod van belang. Om een meer divers bedrijfsaanbod in alle Flevolandse gemeenten te realiseren, moeten werkgevers toegang hebben tot voldoende werknemers in alle beroepsniveaus. Om een goede balans hierin te realiseren, zou Flevoland zich moeten richten op het aantrekken van hoogopgeleiden. De woningmarktontwikkelingen in de omliggende regio's bieden hiertoe kansen. Werkgelegenheid alleen is echter niet genoeg om kenniswerkers aan te trekken. Aantrekkelijke woonmilieus, goed onderwijs, recreatiemogelijkheden²⁸ en veiligheid²⁹ zijn belangrijke pullfactoren.

In dit hoofdstuk zoomen we nader in op de verschillende groepen hoogopgeleiden in de MRA en de mate waarin de voorkeuren van groepen aansluiten bij de kwaliteiten die Flevoland heeft te bieden. Zo komen we tot een afbakening van de doelgroepen waar Flevoland zich op kan richten en de voorwaarden die deze groepen stellen aan het wonen.

Conclusies:

- Hoger opgeleiden in de werkzame leeftijd die een verhuiscens hebben, zijn geïnteresseerd in de woonmilieus 'Grootstedelijk', maar vooral in 'Gevarieerd' en 'Rustig stedelijk'. Het woonmilieu Grootstedelijk komt in Flevoland niet voor en het woonmilieu Gevarieerd ook niet. Het woonmilieu Rustig stedelijk biedt kansen.

²⁸ McGranahan, D. and T. Wojan (2007). "Recasting the Creative Class to Examine Growth Processes in Rural and Urban Counties." *Regional Studies* 41(2): p197-216.

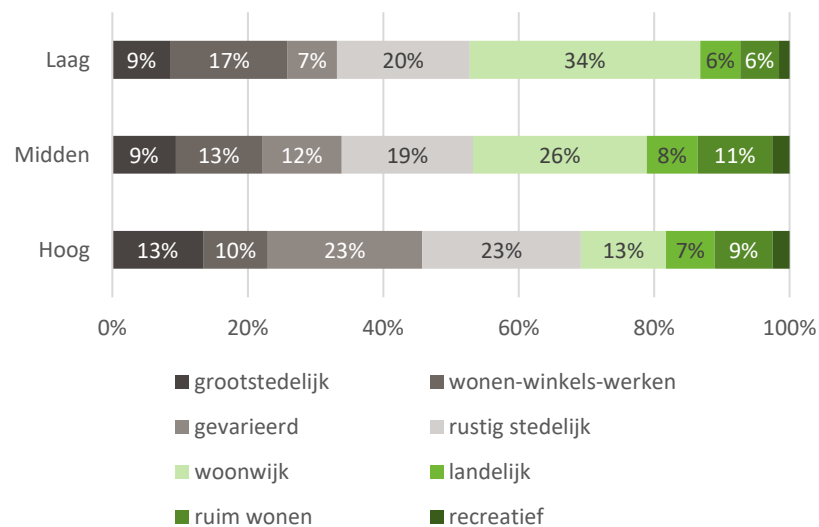
- Hoog opgeleiden die op afzienbare termijn willen verhuizen, zijn overwegend geïnteresseerd in koopwoningen. Binnen de koopsector zijn eengezinswoningen het meest gewild. Ze hebben vaak de middelen om zich te kunnen richten op het duurdere koopsegment.
- Het belang dat hoogopgeleide verhuiscens huishoudens hechten aan verschillende soorten voorzieningen in de buurt, hangt samen met het woonmilieu waar zij zich op richten. Hoogopgeleiden die zich richten op de meer stedelijke woonmilieus, hechten aan openbaar vervoer, winkels voor dagelijkse boodschappen en aantrekkelijke horeca. Hoogopgeleiden die zich richten op de rustige en ruime woonmilieus hechten meer aan parkeermogelijkheden, groenvoorzieningen, basisscholen, speelvoorzieningen en zorgvoorzieningen. Op basis van de woonmilieus die in Flevoland aanwezig zijn, met name de woonmilieus rustig stedelijk, woonwijk en ruim wonen, zijn het hoogopgeleide gezinnen en paren die het best passen bij de provincie.
- Excellente woonmilieus in een rustig stedelijke omgeving of een omgeving met ruime, luxe kavels, zijn in Flevoland kansrijk. Voorwaarde is dat zowel de woning als de woonomgeving voldoen aan de eisen die hoogopgeleiden er aan stellen en dat de bereikbaarheid van het werk, binnen de provincie of daarbuiten, goed is. De bereikbaarheid is voor mensen die buiten de provincie werken per definitie minder goed dan wanneer men dicht bij het werk zou wonen, wat betekent dat Flevoland dit nadeel moet compenseren met de aantrekkelijkheid van de woonmilieus, prijs-kwaliteitverhouding van woningen en de kwaliteit van het voorzieningenaanbod in de breedte.

²⁹ Coniglio, N. and F. Prota (2008). "Human capital accumulation and migration in a peripheral EU region: The case of Basilicata." *Papers in Regional Science* 87(1): p77-95.

6.1 Woonmilieus

Om in te kunnen spelen op de woonwensen van hoger opgeleiden is inzicht nodig in wat voor hen aantrekkelijke woonmilieus zijn. De wensprofielen zijn gebaseerd op de voorkeuren van huishoudens in de werkende leeftijd die nog enige tijd verwijderd zijn van de pensioengerechtigde leeftijd. Er is gekozen voor de leeftijdsgroep 18 tot 55 jaar.

Figuur 6.1: Gewenst woonmilieu verhuiscandidate van 18 – 55 jaar in de MRA, 2018

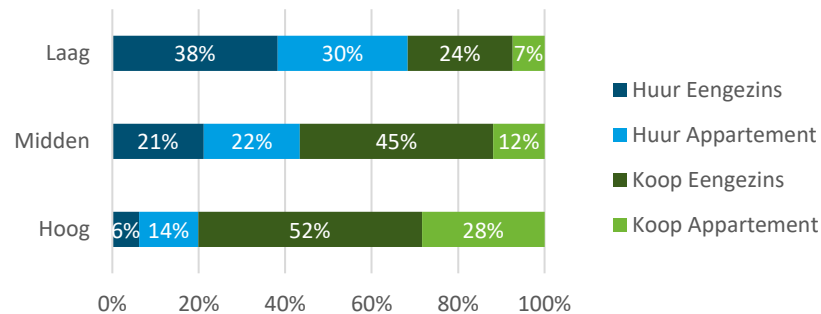
Bron: Wonen in de MRA 2018

Het grootstedelijke woonmilieu is een aantrekkelijk woonmilieu voor hoger opgeleiden. Van de verhuiscandidate hoger opgeleide huishoudens in de MRA, geeft ruim één op de tien aan grootstedelijk te willen wonen. Het grootstedelijke woonmilieu is in Flevoland niet aanwezig. Bijna een kwart hoog opgeleide

huishoudens in de MRA die de komende jaren willen verhuizen, geeft de voorkeur aan het woonmilieu 'Gevarieerd'. Dit betreft historisch gevarieerde laagbouw in of nabij het centrum van een stad of een dorp. Dit woonmilieu is in Flevoland niet veel aanwezig. Een even grote groep geeft de voorkeur aan rustig stedelijk wonen, nabij het centrum in een omgeving waar vooral gewoon wordt. Hier liggen kansen voor Flevoland, omdat dit een woonmilieu is dat in Almere en Lelystad ruim aanwezig is. De nabijheid van het centrum is voor hoger opgeleiden wat belangrijker dan voor de andere onderscheiden groepen; het woonmilieu 'Woonwijk', eveneens rustig wonen in een laagbouwwijk waar vooral gewoon wordt, maar zonder de wens voor de nabijheid van het centrum, wordt door lager opgeleide huishoudens meer gewaardeerd dan door hoger opgeleiden. Omdat dit woonmilieu in Flevoland veel gerealiseerd is, zijn in Flevoland ook veel laag en middelbaar opgeleiden aangetrokken. 'Landelijk wonen' en 'Ruim wonen' zijn woonmilieus die voor een deel van de hoogopgeleide woningzoekenden interessant zijn. Ook dit zijn woonmilieus die in Flevoland aanwezig zijn of zijn te realiseren.

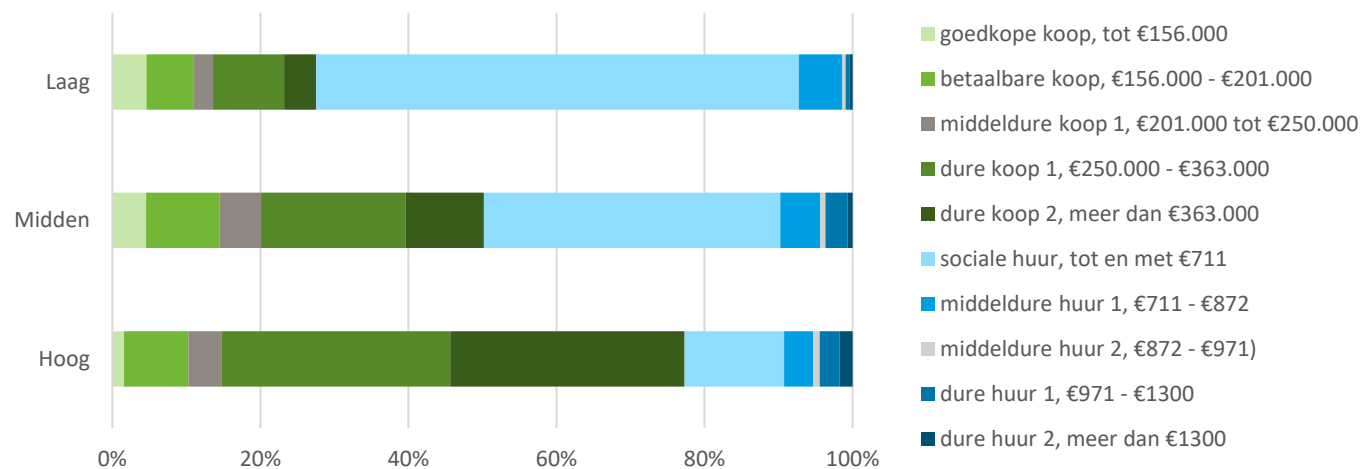
6.2 Gewenste woning

Figuur 6.2: Gewenste eigendomsvorm en woningtype verhuisgeneigden van 18 – 55 jaar in de MRA, 2018

Bron: Wonen in de MRA 2018

Figuur 6.3: Gewenste eigendomsvorm en prijsklasse verhuisgeneigden van 18 – 55 jaar in de MRA, 2018

Bron: Wonen in de MRA 2018

Hoog opgeleiden in de leeftijd van 18 tot 55 jaar die op afzienbare termijn willen verhuizen, zijn overwegend geïnteresseerd in koopwoningen. Zo'n 80% van hen geeft de voorkeur aan kopen. Binnen de koopsector zijn eengezinswoningen het meest gewild. Dit sluit aan bij de woonmilieuvorkeuren. Ruim de helft (52%) van de totale vraag van hoog opgeleide huishoudens richt zich op eengezinskoopwoningen. Dit zijn woningen die in Flevoland veelvuldig aanwezig zijn. Dit woonmilieu is in de provincie dus goed te realiseren. Ruim een kwart (28%) geeft de voorkeur aan een koopappartement.

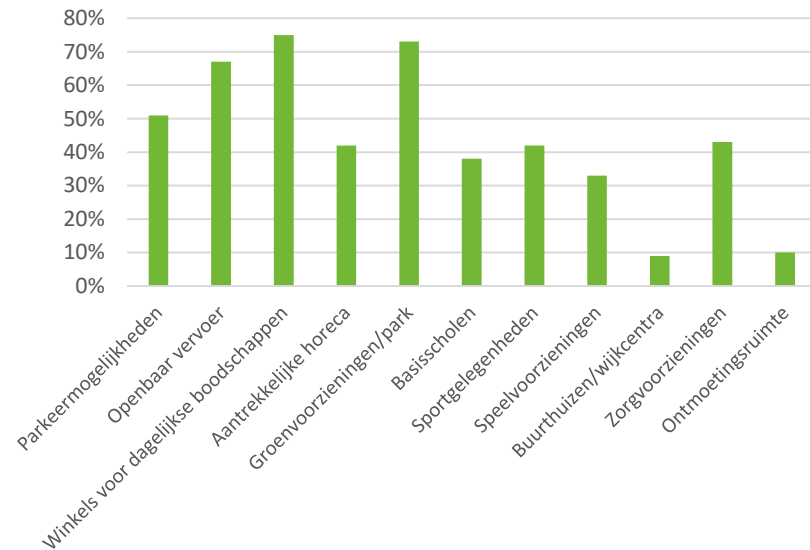
Hoog opgeleide huishoudens hebben vaak de middelen om zich te kunnen richten op het duurdere koopsegment. Van de verhuisgeneigde hoger opgeleide huishoudens richt een derde zich op het segment 'Dure koop 2', het duurste segment in de prijsklasse vanaf € 363.000. Een bijna even grote groep koop bij voorkeur een woning in het segment 'Dure koop 1', van € 250.000 - € 363.000. Dit zijn segmenten die in Flevoland aanwezig zijn.

Laag opgeleide huishoudens richten

huursector. Dat geldt ook voor veel huishoudens met een middeninkomen. Deze groep wil daarnaas middenhuur is beperkt.

6.3 Voorzieningen

Figuur 6.4: Belang van voorzieningen voor hoog opgeleide verhuiscandidate 18 – 55 jaar in de MRA, 2018

Bron: Wonen in de MRA 2018

Respondenten die aan het onderzoek ‘Wonen in de MRA’ hebben deelgenomen en die een verhuiscandidate hebben, konden op een tienpuntschaal aangeven hoe belangrijk zij de aanwezigheid van verschillende voorzieningen in hun woonomgeving vinden. In de bovenstaande figuur is voor hoogopgeleiden (HBO en universiteit) in de leeftijd van 18 – 55 jaar aangegeven welk aandeel een belang van 8, 9 of 10 punten heeft toegekend. Deze uitkomsten geven een beeld van de randvoorwaarden die deze doelgroep stelt.

Een groene woonomgeving wordt door veel hoogopgeleide verhuiscandidate erg belangrijk gevonden. Samen met de nabijheid van winkels voor dagelijkse

boodschappen scoort de aanwezigheid van groenvoorzieningen of een park het hoogst.

Hoogopgeleide huishoudens hechten zowel aan parkeermogelijkheden (51%) als aan openbaar vervoersmogelijkheden (67%). Verder zijn belangrijk: zorgvoorzieningen (43%), aantrekkelijke horeca (42%), sportgelegenheden (42%), basisscholen (38%) en speelvoorzieningen (33%). Ontmoetingsruimten en buurthuizen/wijkcentra, voorzieningen die door verhuiscandidate met een laag of een middelbaar opleidingsniveau vaak erg belangrijk worden gevonden, hebben voor hoogopgeleiden geen meerwaarde.

Tabel 6.1: Belang van voorzieningen voor hoogopgeleide verhuiscandidate 18 – 55 jaar in de MRA, naar gewenst woonmilieu, 2018*

	Grootstedelijk	Wonen-winkels-werken	Gevarieerd	Rustig stedelijk	Woonwijk	Ruim wonen
Parkeermogelijkheden						
Openbaar vervoer						
Winkels dagelijkse boodschappen						
Aantrekkelijke horeca						
Groenvoorzieningen/park						
Basisscholen						
Sportgelegenheden						
Speelvoorzieningen						
Zorgvoorzieningen						

* De cellen die bovengemiddeld scoren zijn gearceerd.

Bron: Wonen in de MRA 2018

Het belang dat hoogopgeleide verhuiscandidate huishoudens hechten aan verschillende soorten voorzieningen in de buurt, hangt samen met het woonmilieu waar zij zich op richten. Hoogopgeleiden die zich richten op de meer stedelijke woonmilieus, hechten aan openbaar vervoer, winkels voor dagelijkse

boodschappen en aantrekkelijke horeca. Hoogopgeleiden die zich richten op de rustige en ruime woonmilieus hechten meer aan parkeermogelijkheden, groenvoorzieningen, basisscholen, speelvoorzieningen en zorgvoorzieningen. Veelal zijn dit hoogopgeleide gezinnen. Sportvoorzieningen worden zowel in de meer stedelijke als in luxe ruime woonmilieus gewaardeerd. De nabijheid van groen om te recreëren, is een groter aandachtspunt in de grote gemeenten Almere en Lelystad dan in de meer landelijke gemeenten, waar een groene omgeving al ruim aanwezig is. Hoewel er in het gebruikte onderzoek niet naar is gevraagd, leert de ervaring dat veel hoogopgeleiden ook de aanwezigheid van culinaire en culturele voorzieningen in hun woonomgeving van belang vinden. Daarnaast is de kwaliteit van het onderwijs in een gebied voor hoogopgeleiden een zeer belangrijke factor bij de verhuisbeslissing. Dat betekent dat de schoolprestaties in Flevoland minstens zo goed of zelfs beter moeten zijn dan in de omliggende regio's. Dit is nog niet het geval.

6.4 Kansrijke doelgroepen binnen het segment hoogopgeleiden

Op basis van de woonmilieus die in Flevoland aanwezig zijn, met name de woonmilieus rustig stedelijk, woonwijk en ruim wonen, zijn het hoogopgeleide gezinnen en paren die het best passen bij de provincie. Traditioneel is Flevoland al een aantrekkelijk woongebied voor gezinnen en paren. Het (groot)stedelijk wonen dat voor stedelijk georiënteerde hoogopgeleiden aantrekkelijk is, is in de provincie niet goed realiseerbaar. De aantrekkingskracht van dergelijke woonmilieus, de authenticiteit van een historische binnenstad of de vooroorlogse ring daaromheen, komt uit kenmerken die organisch zijn gegroeid. Excellente woonmilieus in een rustig stedelijke omgeving of een omgeving met ruime, luxe kavels, zijn in Flevoland veel kansrijker. Voorwaarde is dat zowel de woning als de woonomgeving voldoen aan de eisen die hoogopgeleiden er aan

stellen en dat de bereikbaarheid van en reistijd naar het werk, binnen de provincie of daarbuiten, goed is.

Door de historische positie van Flevoland is er veel gebouwd voor middelbaar en lager opgeleide huishoudens. Het woonmilieu 'Woonwijk', dat voor deze groepen huishoudens een aantrekkelijk woonmilieu is, is veel aanwezig in de provincie. Een onbedoeld effect is dat het onderwijsaanbod en de arbeidsmarkt in de provincie minder aansluiten bij de wensen van hoogopgeleide huishoudens. De tendens in het rijksbeleid is dat gemeenten meer op hun eigen mogelijkheden zijn aangewezen om gewenste ontwikkelingen tot stand te brengen. Een goede lokale economie is daarvoor van groot belang. Diversiteit in bedrijvigheid is hierin een belangrijke component. Om die diversiteit te bevorderen is op alle domeinen inzet nodig. Het aantrekken van de huishoudens die kunnen bijdragen aan de diversiteit in bedrijvigheid vraagt voor hen aantrekkelijke woonmilieus, een goed onderwijsaanbod dat de vergelijking met het aanbod in de omliggende gebieden kan doorstaan en een aantrekkelijke woon-werkafstand, zowel in afstand als in reistijd.

Flevoland moet op deze punten concurreren met de omliggende regio's, waar aantrekkelijke woonmilieus, goed onderwijs en ook een rijk voorzieningenaanbod aanwezig zijn. Om hoogopgeleiden over de streep te trekken om naar de provincie te verhuizen, moet aan alle voorwaarden worden voldaan. Dat betekent naast aantrekkelijke woonmilieus en een goed onderwijsaanbod ook een goed voorzieningenaanbod in de provincie en een goede bereikbaarheid van het voorzieningenaanbod in de grote steden in de omgeving. En een goede bereikbaarheid tussen wonen en werken. Veel van de werkgelegenheid voor hoogopgeleiden is nu aanwezig in de omliggende regio's. Reistijd tussen wonen en werken is in die regio's per definitie gunstig ten opzichte van Flevoland. Dat geldt voor de zuidwestkant van de provincie, waar geconcentreerd wordt met Amsterdam, Het Gooi en Vechtstreek en Utrecht, maar ook voor de

noordoostkant, waar Zwolle en Kampen aantrekkelijke woonmilieus bieden. Hoogopgeleiden zijn bereid compromissen te doen ten aanzien van het woonmilieu, als een woning kan worden verkregen met de juiste kwaliteit en een bereikbare prijs. Voorwaarde is dan ook dat de prijs-kwaliteitverhouding van het wonen in Flevoland gunstig is/blijft ten opzichte van de omliggende regio's. Daarbij moet zoals eerder beschreven worden aangetekend dat Amsterdam de komende jaren door nieuwbouw veel woningen toevoegt en in Het Gooi en Vechtstreek door vergrijzing op termijn ook ruimte ontstaat op de woningmarkt.

Zoals eerder aangegeven zijn Almere en Lelystad door hun omvang dominant in de ontwikkelingen binnen de provincie. Dronten, Noordoostpolder, Urk en Zeewolde hebben een andere positie. Deze kleinere gemeenten hebben meer eigen gemeenschappen, hebben meer lokale werkgelegenheid en vormen daarmee meer autonome gebieden binnen de provincie. De lokale bedrijvigheid is bovengemiddeld gericht op werknemers met een MBO-niveau. Veel van deze werknemers wonen ook in de gemeente waar zij werken. Economisch gaat het goed in Dronten, Noordoostpolder, Urk en Zeewolde, waardoor de urgentie om te streven naar meer diversiteit niet groot lijkt. Daar kan tegenover worden geplaatst dat ook voor de kleinere gemeenten geldt dat eenzijdigheid in bedrijvigheid ook kwetsbaar maakt. Een grotere diversiteit verkleint de risico's van tegenslag in specifieke sectoren. De kleinere gemeenten in de provincie hebben veel te bieden. Het onderwijs is over het algemeen goed en presteert beter dan in de grote gemeenten in de provincie. De bereikbaarheid met de omliggende regio's is goed en de mogelijkheden om rustige woonmilieus te bieden in de nabijheid van een groene omgeving zijn ruim aanwezig.

Bijlage 1: Onderscheiden sectoren bedrijvigheid

- A Landbouw, bosbouw en visserij
- B Winning van delfstoffen
- C Industrie
- D Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht
- E Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en saneringen
- F Bouwnijverheid
- G Groothandel en detailhandel; reparatie van auto's
- H Vervoer en opslag
- I Logies-, maaltijd- en drankverstrekking
- J Informatie en communicatie
- K Financiële instellingen
- L Verhuur van en handel in onroerend goed
- M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening
- N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening
- O Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen
- P Onderwijs
- Q Gezondheidszorg en welzijnszorg
- R Cultuur, sport en recreatie
- S Overige dienstverlening
- T Huishoudens als werkgever; niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door huishoudens voor eigen gebruik
- U Extraterritoriale organisaties en lichamen